

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakultetas
Bendrosios psichologijos katedra

Rūta Remėzaitė

Klinikinės psichologijos studijų programa
Magistro darbas

Priklausomų asmenybių santykis su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumai

Darbo vadovė: prof. Gražina Gudaitė

Vilnius, 2022

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY.....	5
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS	8
1.1. Priklausoma asmenybė.....	8
1.2. Santykis su autoritetu.....	14
1.2.1. Ankstyvieji santykiai su tėvais.....	20
1.3. Kūno įvaizdis	23
1.4. Darbo tikslas ir uždaviniai	27
2. METODAI.....	29
2.1. Tyrimo eiga.....	29
2.2. Tyrimo imtis.....	29
2.3. Tyrimo instrumentai.....	30
2.4. Duomenų analizė	32
3. REZULTATAI	33
3.1. Priklausomos asmenybės sutrikimo bruožai.....	33
3.2. Priklausomų asmenų santykis su autoritetu	35
3.3. Ankstyvieji santykiai su tėvais.....	37
3.4. Kūno įvaizdis	38
3.5. Santykių su autoritetu ir tėvais bei kūno įvaizdžio sąsajos su priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu.....	40
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	41
4.1. Tyrimo rezultatų aptarimas ir palyginimas su kitais moksliniais tyrimais	41
4.2. Tyrimo ribotumai ir kritika	43
IŠVADOS.....	45
LITERATŪRA	46

PRIEDAI	53
1 Priedas.....	53
2 Priedas.....	54

SANTRAUKA

Priklausomų asmenybių santykis su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumai. Rūta Remėzaitė.
Vilnius, Vilniaus universitetas, 2022 m. 45 p.

Lietuvoje mažai nagrinėtos priklausomos asmenybės, santykio su autoritetu temos, o šių reiškinių sąveika su kūno įvaizdžiu – nenagrinėta tema. Šio tyrimo tikslas – išsiaiškinti priklausomų asmenybių santykio su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumus. Tyrimo dalyviai: 95 (35 moterys ir 60 vyrų) 22 – 61 m. ($M=39,4$, $SD=8,19$) priklausomi asmenys iš 2 įstaigų, dirbančių su priklausomais asmenimis. Instrumentai: anketa, susidedanti iš priklausomos asmenybės sutrikimo klausimyno (DPQ), santykių su autoritetu įvertinimo skalės, ryšio su tėvais klausimyno (PBI) ir kūno funkcionalumo vertinimo (FAS) bei demografinių-socialinių charakteristikų, tyrimo strategija – koreliacinis tyrimas. Pagrindiniai rezultatai: 62,1 proc. priklausomų asmenų pasižymi išreikštais priklausomos asmenybės bruožais, kurių būdingiausi: nenoras būti vienam (60 proc.), polinkis nusileisti kitiems (40 proc.) ir sunkumai grįžtant į normalų gyvenimą po neigiamų įvykių (53,7 proc.). Priklausomi asmenys pasižymi nerimastingumu santykyje su išoriniais autoritetais ($M=20,4$, $SD=5,06$) ir vidiniu pasitikėjimu savimi ($M=16,4$, $SD=4,99$). Tyrimo dalyviai kūno funkcionalumą vertina 4 balais iš galimų 5 ($SD=0,81$), kuris susijęs su ankstyvaisiais santykiais su tėvais, ypač santykiais su tėčiu: didesnis tėčio rūpinimasis turi sąsają su geresniu kūno funkcionalumo vertinimu ($r=0,55$, $p<0,001$), o perdėtas globojimas veikia priešingai ($r=-0,46$, $p<0,001$). Nustatyta, kad stipresnis išorinis autoritetas turi sąsają su didesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu ($\beta=0,272$, $p=0,026$), o stipresnis pasitikėjimas savimi ir dvasingumas susijęs su mažesne priklausomos asmenybės simptomų raiška ($\beta=-0,259$, $p=0,001$). Išvada: didesnis pasitikėjimas išoriniais autoritetais ir silpnesnis vidinis autoritetas yra susiję su didesniu priklausomos asmenybės bruožu išreikštumu.

Raktažodžiai: priklausomos asmenybės sutrikimas; santykis su autoritetu; vidinis autoritetas; išorinis autoritetas; kūno įvaizdis.

SUMMARY

The relation of dependent personalities with authority and peculiarities of body image. Rūta Remėzaitė. Vilnius, Vilniaus university, 2022 m. 45 p.

In Lithuania, the topics of dependent personality and relations with authority have not been studied much and the interaction of these phenomena with the body image has not been studied at all. The aim of this study – to ascertain the peculiarities of the relationship between dependent personalities and their relationship with authority and body image. Participants: 95 (35 women and 60 men) 22 - 61 years old. (M=39.4, SD=8.19) dependent individuals from 2 institutions working with addictive persons. Instruments: dependent personality disorder questionnaire (DPQ), authority relationship assessment scale, parental relationship questionnaire (PBI), body functionality assessment (FAS) and demographic-social characteristics, study design - correlation study. Main results: 62.1% addicts are characterized by dependent personality disorder, the most characteristics: reluctance to be alone (60%), a tendency to give in to others (40%) and difficulties in returning to a normal life after negative events (53.7%). Dependent personalities are characterized by troubled relation with external authority (M=20.4, SD=5.06) and self-reliance (M=16.4, SD=4.99). Study participants rated their body functionality with a score of 4 out of 5 (SD=0.81) which is related to early parental relationships, especially to the father: greater care from father is correlated with greater assessment of body functionality ($r=0.55$, $p<0.001$), and overprotection had the opposite effect ($r= -0.46$, $p<0.001$). It was found that stronger external authority was correlated with greater expression of dependent personality disorder traits ($\beta=0.272$, $p=0.026$), stronger self-reliance and reliance on transpersonal powers (internal authority) were correlated with lower expression of dependent personality symptoms ($\beta=-0.259$, $p=0.001$). Conclusion: greater trust in external authority and weaker internal authority are correlated with greater expression of the dependent personality traits.

Keywords: dependent personality disorder; relationship with authority; internal authority; external authority; body image.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Priklausomos asmenybės sutrikimas – ankstyvoje pilnametystėje prasidedantis ir įvairiose gyvenimo srityse pasireiškiantis sutrikimas, pasižymintis perdėtu poreikiu būti pasirūpintu, savarankiškumo stoka, nepasitikėjimu savimi, atsiskyrimo baime ir nuolankiu bei prisirišusiu elgesiu prie kito žmogaus (APA, 2013).

Autoritetas – „pripažįstama asmens, socialinės grupės ar visuomenės organizacijos reikšmė, įtaka“ (Stoškus, 2002), pasižyminti: jėga arba valdžia, reputacija arba prestižu, žiniomis ar išmintimi (Dieckmann, 1977).

Santykis su autoritetu – dinamiškas, visą gyvenimą kintantis asmeninis žmogaus ryšys su reikšmingais asmenimis ir vidinėmis bei išorinėmis struktūromis (Petronytė-Kvedarauskienė ir Gudaitė, 2018).

Vidinis autoritetas – intrapsichinė struktūra, apimanti asmens pajėgumą daryti įtaką ir kontroliuoti situaciją, santykių reguliaciją bei adaptyvią reakciją į išorinį autoritetą. Šio autoriteto raida yra tiesiogiai susijusi su tarpasmeniniais santykiais (Petronytė-Kvedarauskienė ir Gudaitė, 2018).

Viršasmeninis autoritetas – beasmenė autoriteto forma, siejama su formalių ir neformalių institucijų, transcendentinių jėgų daroma įtaka (Dieckmann, 1977).

Kūno įvaizdis – reiškinys, susijęs su asmens suvokimu ir jausmais bei mintimis apie kūną. Kūno įvaizdis literatūroje operacionalizuojamas kaip pasitenkinimas kūno svoriu, išvaizda ir bendra kūno visuma, kūno vertinimas, susirūpinimas dėl savo kūno, taip pat troškimas sulieknėti, pasitikėjimas savo kūnu ir kūno priėmimas (Thompson ir kt., 1999, cit. Grogan, 2010). Šiame darbe kūno įvaizdis traktuojamas kaip kūno funkcionalumo vertinimas ir dėkingumas kūnui.

PRATARMĖ

Šiuolaikinėje visuomenėje aktuali priklausomybės tema. Nuo pirmųjų gyvenimo akimirku žmogus tampa priklausomas nuo jį supančios aplinkos ir žmonių. Tad tampa svarbu atskirti priklausomybę, kuri padeda užtikrinti adaptaciją, ir priklausomybę, kuri siejama su psichinės sveikatos sutrikimais bei sukelia asmeninę žmogaus kančią (Sperry, 2003, cit. Faith, 2009). Žvelgiant iš to, visuomenėje vis didesnis dėmesys skiriamas priklausomos asmenybės sutrikimui, kuris remiantis DSM-5, pasižymi nepasitikėjimu savimi, nuolankumu, savarankiškumo stoka, apleistumo baime ir yra susijęs su didesne kitų psichikos sveikatos sutrikimų tikimybe (APA, 2013).

Akivaizdu, kad priklausoma asmenybė susiduria su tarpasmeninių santykių problemomis, tad manome, kad vertinga ir naudinga yra išsiaiškinti šių asmenybių santykį su autoritetu, turinčių įtaką asmens sveikatai ir savigarbai bei savęs realizavimui (Gudaitė, 2014). Svarstant apie minėtų reiškinių sąveiką, išryškėja ir kūno įvaizdžio tema, kuri gali būti, jog yra susijusi tiek su priklausomos asmenybės sistema (žema saviverte ir nuolatiniu pasitikėjimu kitais asmenimis), tiek su santykiu su autoritetu (pasitikėjimu savimi ir kitais įtakingais asmenimis). Žvelgiant iš to, kad santykis su autoritetu formuojasi dar ankstyvoje vaikystėje, kai pirmaisiais autoritetais tampa tėvai, lemiančiais tolimesnį asmens savęs vaizdą ir reprezentaciją bei savivertę (Gudaitė, 2016), gali būti, jog priklausomos asmenybės sutrikimas bei kūno įvaizdis yra susiję. Žmonės, turintys neigiamą kūno įvaizdį, kaip ir priklausomos asmenybės, siekia patvirtinimo iš šalies, nepasitiki savimi ir pasižymi žema saviverte. Be to, mokslinių tyrimų duomenimis, kūno įvaizdis yra susijęs su ankstyvaisiais vaiko ir tėvų santykiais, kurie savo ruožtu susiję ir autoriteto tema.

Lietuvoje santykio su autoritetu temą nagrinėjančių tyrimų nėra daug, o tyrimų, atliktų apie priklausomų asmenybių santykį su autoritetu ir kūno įvaizdžiu, rasti nepavyko, taigi šio tyrimo problema, jog nėra aišku ar priklausomos asmenybės santykis su autoritetu priklauso nuo kūno įvaizdžio. Tyrimas leis įvertinti galimus ryšius tarp reiškinių ir papildys jau žinomus mokslinius duomenis apie priklausomas asmenybes ir jų santykį su autoritetu bei kūno įvaizdžiu.

Taip pat ta proga norisi padėkoti, kiekvienam tyrimo dalyviui, kuris prisidėjo prie šio darbo užpildydamas anketą, Kęstučio Dvarecko bendruomenei „Aš esu“ ir Respublikiniam priklausomybės ligų centrui už sutikimą dalyvauti tyrime, šių įstaigų personalui – psichologams, socialiniams darbuotojams, vadovams, bei Vilniaus ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetų dėstytojams už motyvavimą, bendradarbiavimą, pagilintas žinias ir skirtą laiką bei pagalbą rengiant baigiamąjį magistro darbą.

1. ĮVADAS

1.1. Priklausoma asmenybė

Tam tikro laipsnio priklausomybė būtina ir reikalinga visą asmens egzistavimo laiką, nes žmonės – socialios būtybės, kurios norėdamos išgyventi turi pasikliauti kitais žmonėmis įvairiais gyvenimo etapais (Disney, 2013). Priklausomybė – visur esanti raidos, asmenybės, socialinės ir klinikinės psichologijos dalis, apimanti asmenybės bruožus, susijusius tiek su adaptyviu, tiek su netinkamu prisitaikymu (Simonelli & Parolin, 2017). Tai nurodo platų elgesio išraiškos kintamumą ir spektrą. Tampa svarbu atskirti patologines priklausomybės išraiškas, kurioms būdingas didelis distresas ir sutrikimai, bei priklausomybę, turinčią vystymosi ir (arba) adaptacinę funkciją – užtikrinti vaiko išgyvenamumą ir vystymąsi. Svarbu tai, kad priklausomybė tampa psichopatologijos forma, kai žmogui sukelia asmeninę kančią ir (arba) funkcinis sutrikimus (Sperry, 2003, cit. Faith, 2009).

Priklausoma asmenybė – aktuali problema šiuolaikinėje visuomenėje. Savęs reprezentacija kaip silpno ir negalinčio veikti – yra pagrindinis veiksnys priklausomą asmenybę turinčių žmonių intrapersonalinėje ir tarpasmeninėje dinamikoje. Priklausomos asmenybės sutrikimas pagal Tarptautinę ligų klasifikaciją (TLK-10) apibūdinamas kaip „visose gyvenimo srityse pasireiškiantis pasitikėjimas kitų žmonių sugebėjimu ir skatinimas juos priimti svarbiausius ir mažesnius individo gyvenimo sprendimus. Taip pat būdinga didelė baimė būti paliktam, bejėgiškumo ir nesugebėjimo ką nors atlikti pojūtis, pasyvus sutikimas su vyresnių žmonių ir kitų norais, silpnas sugebėjimas susidoroti su kasdienio gyvenimo situacijomis. Stiprybės stoka gali pasireikšti intelektualinėje ar emocinėje sferose. Dažnai būdingas atsakomybės perkėlimas kitiems.“ (TLK-10, F60.7). Amerikos psichiatrų psichikos sutrikimų diagnostikos ir statistikos vadove (angl. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, DSM) priklausomos asmenybės sutrikimas aprašomas plačiau. Jame pabrėžiama, kad šį sutrikimą turintis asmuo pasižymi visišku ir perdėtu poreikiu būti pasirūpintu, kuris veda prie nuolankaus bei prisirišusio elgesio ir atsiskyrimo baimės, prasidedančios ankstyvoje pilnametystėje bei pasireiškiančios įvairiuose gyvenimo kontekstuose (APA, 2013). Kaip pastebima, visos pagrindinės psichikos sutrikimų klasifikavimo sistemos, tokios kaip DSM-5 ir TLK-10, priklausomos asmenybės sutrikimą pozicionuoja kaip psichikos sutrikimą (Simonelli & Parolin, 2017).

Remiantis DSM-5 klasifikacija, priklausomos asmenybės sutrikimo paplitimas svyruoja nuo 0,49 iki 0,6 procentų populiacijoje (APA, 2013). Šio sutrikimo diagnozei reikalingi bent penki (ar daugiau) žemiau išvardintų diagnostinių kriterijų:

1. Sunkumai priimant kasdienio gyvenimo sprendimus be kitų žmonių daugybės patarimų ir patikinimų;

2. Poreikis, kad kiti asmenys prisiimtų atsakomybę už daugelį pagrindinių jo gyvenimo sričių;
3. Sunkumai išreiškiant nepritariamą kitiems asmenims dėl baimės prarasti paramą ir pritarimą;
4. Sunkumai inicijuojant veiklą ar atliekant ją savarankiškai (dėl mažo pasitikėjimo savimi, sprendimais ar gebėjimais, o ne dėl motyvacijos ar energijos stokos);
5. Itin didelės pastangos gauti paramą bei globą iš kitų, netgi siūlantis atlikti nemalonus darbus;
6. Nepatogumo ar bejėgystės jausmas likus vienam ir baimė, kad nesugebės pasirūpinti savimi.
7. Nutrūkus artimiems santykiams, skubus ieškojimas naujų santykių kaip priežiūros ir paramos šaltinio;
8. Nerealistiškos baimės, kad bus paliktas vienas rūpintis savimi.

Be to, priklausomoms asmenybės būdingas pesimizmas ir nepasitikėjimas savimi (APA, 2013). Šie žmonės yra linkę menkinti savo sugebėjimus, kritiką ir nepritariamą priimti kaip beviltiškumo įrodymą. Svarbu tai, kad priklausoma asmenybė gali siekti kito žmogaus apsaugos ar dominavimo, o socialinius santykius palaiko tik su tais, nuo kurių yra priklausomas (APA, 2013). Taigi, toks žmogus išreikš visišką priklausomybę kitam, nuolat patirs baimę ir nesaugaus prierašumo jausmą, o nepasitikėjimas savimi tik paskatins šiuos neadaptyvius jausmus ir patyrimą.

Bendrai kalbant apie priklausomybę, klasikinėje psichoanalizėje šis reiškinys siejamas su Freud oroline psychoseksualinės raidos stadija. Šiame amžiaus tarpsnyje, kai vaiko poreikiai ir pasitenkinimas yra labai lengvai patenkinami arba nepatenkinami išvis, kyla fiksacija šioje raidos stadijoje, kuri lemia priklausomybės jausmą dėl reikiamos priežiūros (Simonelli & Parolin, 2017). Vėlesni psichoanalizės teoretikai manė, kad priklausomybė siejasi su ankstyvųjų santykių svarba ir atsiskyrimu nuo globėjų bei internalizacija. Pastaroji lemia, kad santykiai tarp globojančios figūros ir vaiko internalizuojami – ši sąveika tampa savęs bei kitų sampratos dalimi, taigi, jei vaiko mama yra pernelyg nuolaidi, vaikas tokio pat požiūrio tikėtis ir iš kitų asmenų. Galima ir priešinga tendencija, kai motina vaiku nesirūpina, šis gali būti linkęs iš kitų žmonių reikalauti vaikystėje nepatenkintų poreikių realizavimo. Reikėtų neatmesti ir dar vieno modelio, kuris remiasi prierašumo teorijos prielaidomis. Asmenys, kurie charakterizuojami kaip priklausomos asmenybės, dažnai pasižymi nesaugiu ir nerimastingu prierašumu. To priežastis – asmeninių modelių samprata, kai žmogus save suvokia kaip silpną ir bejėgį, o kitus asmenis kaip kompetentingus, kuriais būtina pasikliauti. Nerimastingai prisirišę suaugusieji linkę būti savikritiškais ir nepasitikėti savimi bei siekti kitų pritarimo ir nuraminimo, kad patvirtintų savo vertę, tačiau giluminiai atmetimo lūkesčiai verčia juos nuolat jaudintis bei nepasitikėti. Kognityvinėje paradigmoje priklausomybė laikoma elgesiu, kuris

išmuktas ankstyviausios sąveikos su globėjais kontekste. Šis elgesio modelis vėliau pritaikomas ir tolesniame gyvenime, kaip būdas užsitikrinti emocinį ryšį ir atlygį. Vaikai pamažu sužino koks elgesys yra tinkamas ir už kurį yra gaunamas atlygis – tai remiasi socialine įtaka. Nors teorijų analizuojančių priklausomos asmenybės bruožus netrūksta, svarbu suprasti, kad šie žmonės pasižymi nesaugiu ir nerimastingu prieraišumu, polinkiu paklusti autoritetams jų neanalizuojant bei nekvestionuojant (Simonelli & Parolin, 2017).

Bornstein (2012a) nuodugniai išnagrinėjo priklausomos asmenybės sutrikimą ir pasiūlė modelį, kuris apjungia kognityvinio ir raidos bei objektų ryšių modelių prielaidas. Jis pabrėžia, kad per didelis bandymas apsaugoti ir autoritarinis auklėjimo stilius lemia, jog vaikas gali tapti priklausoma asmenybe. Autorius pabrėžia, kad lyčių vaidmuo visuomenėje prisideda prie šio sutrikimo išsivystymo, kadangi mergaitės dažniausiai suvokiamos kaip silpnos, o tai sąlygoja pasekmes formuojant asmens motyvaciją, ieškant kitų žmonių palaikymo ir pritarimo bei sukelia pasyvų elgesį dėl apleidimo ir neigiamo vertinimo baimės (Bornstein, 2012a).

Nuo aštuntojo dešimtmečio atliekami empiriniai tyrimai, kuriais siekiama nustatyti pagrindinius dėmenis, susijusius su žalingos priklausomybės išsivystymu. Literatūroje pabrėžiama, kad tai apima tokius konstruktus kaip emocinis pasitikėjimas kitais, nepasitikėjimas savimi ir autonomijos problemos. Penkių faktorių modelis (angl. *The five-factor model of personality*, FFM) – empiriškai pagrįstas asmenybės bruožų modelis, priklausomybę sieja su didesniu neurotiškumu ir sutariamumu bei mažesne ekstarversija, sąmoningumu ir atvirumu patirčiai (Bornstein & Cecero, 2000). Žvelgiant iš to, tampa svarbu atskirti skirtumus tarp asmenybės bruožų ir asmenybės sutrikimų. Mokslinėje literatūroje bandoma tiek susieti, tiek atskirti šias dvi struktūras ir modelius. Pavyzdžiui, Samuel ir Widiger (2008) atliko mokslinių tyrimų apžvalgą, kurioje sujungė 16 tyrimų duomenis, bendra imtis siekė 3207 tiriamuosius, kurių dauguma buvo studentai ir keletas ambulatoriškai besigydančių pacientų. Nors tyrimuose buvo naudojami skirtingi asmenybės sutrikimų matavimo instrumentai, tačiau vertinant asmenybės bruožus visada buvo naudotas vienodas klausimynas – NEO-PI-R. Rezultatai parodė, kad priklausomos asmenybės sutrikimas reikšmingai teigiamai koreliuoja su neurotiškumu, nerimu, depresiškumu, sąmoningumu ir pažeidžiamumu, bet neigiamai susijęs su pasitikėjimu savimi, kompetencijos jausmu ir savidisciplina (Samuel & Widiger, 2008). Vadovaujantis Bastiaansen, Rossi, Schotte ir De Fruyt (2011), priklausomos asmenybės sutrikimas išsiskiria nuo kitų asmenybės sutrikimų, jog yra labai susijęs su sutariamumu, kai dauguma kitų asmenybės sutrikimų, ypač paranoidinis, antisocialus, ribinis ir narcistinis, neigiamai koreliuoja su šia Didžiojo penketo savybe. Tai patvirtina ir kito tyrimo duomenys, kuriame pastebėta, kad priklausomos asmenybės sutrikimas yra stipriai susijęs su sutariamumo savybe (Furnham, 2018). Žmonės, kurie pasižymi sutariamumu, yra dėkingi, atlaidūs, dosnūs ir malonūs bei užjaučiantys, tačiau priklausomos asmenybės atveju, būtent sąsaja tarp šių bruožų ir neurotiškumo sukelia

sunkumų, todėl nenuostabu, kad būtent šį sutrikimą buvo svarstoma išmesti iš asmenybės sutrikimų klasifikacijos ruošiant DSM-V leidimą (Furnham, 2018).

Verta aptarti ir priklausomos asmenybės sutrikimo istoriją DSM klasifikacijoje, kurioje pastebimas nenuoseklumas vartojant tokius terminus kaip: pasyvi agresija, savęs žlugdymas ir negatyvumas (APA, 2000; 2013). Pirmosiose DSM klasifikacijose buvo žymima, kad žmonės, turintys šį sutrikimą, negali priimti kasdienių sprendimų be kitų pritarimo ar nuraminimo, jie linkę leisti kitiems priimti svarbiausius jų gyvenimo sprendimus ir prisitaikyti prie žmonių, net jei mano, kad tie žmonės yra neteisūs, vedami baimės būti atstumtais (Furnham, 2018). Taip pat nurodoma, kad priklausomos asmenybės yra linkusios pataikauti kitiems stengiantis įtikti. Bejėgystės jausmas išgyvenant vienišumą ir polinkis į stiprius, save žlugdančius jausmus, kai santykiai baigiasi – dar vienos priklausomos asmenybės charakteristikos. Dabartiniame DSM-V leidime pateikiami aštuoni kriterijai, kuriais remiantis priklausoma asmenybė sunkiai priima kasdienio gyvenimo sprendimus be kitų pritarimo, bijo nesutikti su kitais asmenimis, nori, kad atsakomybę prisiimtų aplinkiniai, susiduria su sunkumais pradėti veiklą be kitų pritarimo ir palaikymo, patiria pažeidžiamumą ir bejėgystę išgyvenant vienatvę, beviltiškai siekia santykių, o jiems pasibaigus nedelsiant ieško naujų. Svarbu paminėti tai, kad šis sutrikimas priklauso nuo kultūrinių veiksnių, auklėjimo stiliaus ir galimų ankstyvųjų trauminių išgyvenimų bei visuomenėje suformuotų lūkesčių lyties atžvilgiu (Furnham, 2018). Visgi, asmenybės sutrikimai yra dažnai kritikuojami dėl jų nevienalytiškumo. Pavyzdžiui, pagal DSM-5 klasifikaciją, priklausomos asmenybės sutrikimo atveju, asmuo turi atitikti penkis iš aštuonių diagnostinių kriterijų. Žvelgiant iš to, šiuo atveju yra galimi 93 simptomų deriniai. Visgi, vertėtų nepamiršti, kad asmuo gali pasižymėti ir daugiau nei penkiais diagnostiniais kriterijais, kas lemia dar didesnę galimų simptomų derinių ir kombinacijų skaičių (Disney, 2013).

Priklausomos asmenybės sutrikimas gali sukelti daugybę neigiamų kasdienio gyvenimo problemų ir iššūkių gydymo(si) procese (Simonelli & Parollini, 2017). Priklausomos asmenybės sutrikimo bruožai ir emociniai prisirišimo, nesaugumo bei įtaigumo modeliai apsunkina nepriklausomybės siekimą, ryžtingumą ir pasitikėjimą savimi (Simonelli & Parollini, 2017). Anot Trull, Jahng, Tomko, Wood ir Sher (2010), priklausomą asmenybės sutrikimą turintys asmenys susiduria su didesniu stresu ir tarpasmeniniais konfliktais, gauna mažiau socialinės paramos. Tiksliau sakant, priklausomiems žmonėms kyla sunkumų užmezgant ir palaikant artimus santykius dėl neigiamo ir trikdančio socialinio elgesio, pavyzdžiui, bejėgiškumo norint sulaukti dėmesio, o toks veikimo būdas sukelia subjektyvius vienatvės ir depresijos jausmus (Simonelli & Parollini, 2017). Verta paminėti tai, kad toks lėtinis stresas padidina ir fizinės sveikatos netolygumus, slopina imuninę sistemą bei skatina somatizaciją (Bornstein, 1998).

Viena, nerimą kelianti išvada, kad priklausoma asmenybė pasižymi didesne tikimybe tapti auka ir patirti fizinę, emocinę ar seksualinę prievartą (Bornstein, 2012a). Kadangi, priklausomi asmenys

dažnai būna naivūs ir neturi aiškių ribų, jie gali būti linkę užmegzti santykius, neatsižvelgiant į riziką. Tai patvirtina Loas, Cormier ir Perez-Diaz (2011) tyrimo duomenys, kuriame pastebėta, kad priklausomos asmenybės sutrikimą turinčios moterys pasižymi didesne rizika patirti smurtą iš sutuoktinio. Viena vertus kaip ir pažymėta DSM-5 (APA, 2013), priklausoma asmenybė toleruos situacijas, iš kurių kiti pasitrauktų, įskaitant ir prievartos atvejus, nes bijo apleistumo ir tiki, kad negali veikti be kitų palaikymo. Kita vertus, toks jų įsikibęs elgesys gali tapti išbandymu emociškai nestabiliems žmonėms (Bornstein, 2012b): stipri priklausomybė taip pat gali būti susijusi ir su padidėjusia netinkamo kitų žmonių elgesio rizika.

Nepaisant polinkio į nuolankumą, priklausomos asmenybės gali pasižymėti aktyvia agresija, kai iškyla pavojus svarbiems jų santykiams (Bornstein, 2012b). Pasak Simonelli ir Parollini (2017), priklausomi vyrai dažniausiai pasižymi stipresniu pavydo jausmu ir nesaugumu bei egoistiškumu, o tai padidina smurto tikimybę šeimoje pajutus pavojų romantinių santykių stabilumui. Be to, mamoms ir tėčiams, kurie turi priklausomos asmenybės sutrikimą, kyla didesnė rizika smurtauti prieš vaikus. Iškeltos dvi galimos trajektorijos siejančios priklausomybę ir prievartą prieš vaikus: prievarta pasireiškia kaip autoritarinio auklėjimo suintensyvėjimas arba tėvai smurtauja, kai juos užvaldo emocijos, susijusios su tėvų vaidmeniu dėl emocinių poreikių ir žemos frustracijos tolerancijos (Simonelli & Parollini, 2017). Visgi, vertėtų paminėti, kad dažniausiai priklausomos asmenybės sutrikimą turintys žmogus elgsis taip, kad pakenktų sau, o ne kitam žmogui. Tyrimai rodo padidėjusią savižalos riziką ir suicidines mintis, o tai galimai yra pasekmė ir netiesioginis bandymas užkirsti kelią išsiskyrimui arba impulsyvumo ir žemos frustracijos tolerancijos priežastis (Bornstein, 2012b).

Stipri priklausomybė ir priklausomos asmenybės sutrikimas yra susijęs ir su padidėjusia kitų psichikos ligų rizika. Kartu su priklausomos asmenybės sutrikimu komorbidiskai gali būti diagnozuojami ir valgymo, nerimo ar somatizacijos sutrikimai (Bornstein, 2012a). Nepaisant to svarbu apžvelgti ir tai, kad DSM-5 kaip diferencinė diagnozė nurodyti trys I ašies sutrikimai: nuotaikos sutrikimai, panikos sutrikimas ir agorafobija, ir trys II ašies sutrikimai: ribinio, histrioninio ir vengiančio tipo asmenybės sutrikimai (APA, 2013). Kalbant apie ribinį ir priklausomą asmenybės sutrikimo tipą minima apleidimo baimė, tačiau ribinio asmenybės sutrikimo atveju žmogus į tokią situaciją reaguoja jausdamas emocinę tuštumą, įtūžį, tuo tarpu priklausoma asmenybė reaguoja vis labiau taikstydamasis ir paklusdama bei skubiai ieškodama pakaitinių santykių, kurie patenkintų globos ir palaikymo poreikį. Histrioninį asmenybės sutrikimą turintiems žmonėms, kaip ir priklausomoms asmenybėms, labai reikia nuraminimo, pritarimo, tačiau priklausomos asmenybės sutrikimo atveju būdingas savęs išsekimas ir paklusnumas, kai histrioninės asmenybės dėmesio siekia ekstravagantiškumu. Tiek priklausomoms asmenybėms, tiek vengiančio tipo asmenybėms būdingas jautrumas kritikai ir užtikrinimo siekis, tačiau vengianti asmenybė ypač stipriai baiminasi pažeminimo ir atstūmimo, todėl iš santykių pasitraukia, o priklausomos asmenybės sutrikimo atveju

žmogus ieško ir palaiko ryšius su svarbiais žmonėmis, o ne vengia santykių ir atsitraukimo (APA, 2013).

Asmenybės sutrikimas yra ilgalaikis žmogaus elgesio modelis, tad dirbant su žmonėmis, kurie turi priklausomą asmenybę, gali prireikti daugybės laiko rezultatams pasiekti. Svarbu nepamiršti, kad priklausomos asmenybės sutrikimą turintys žmonės yra priklausomi nuo kitų, tad į terapeutą gali žiūrėti kaip į dar vieną asmenį, kuriuo galima kliautis (Seligman & Reichenber, 2007, cit. Faith, 2009). Tokie klientai gali labai sunkiai dirbti terapijoje siekdami patikti terapeutui, o tai naudinga panaudoti kuriant stipresnį ryšį ir skatinant didesnę kliento nepriklausomybę. Terapeutas, priklausomos asmenybės sutrikimą turinčiam žmogui, turėtų suteikti daug paramos ir priėmimo jausmo. Pasak Seligman ir Reichenber (2007), dirbant su priklausomomis asmenybėmis terapijos tikslas yra skatinti klientų pasitikėjimą savimi, saviraišką ir savarankiškumą sesijose, o vėliau perkelti šias savybes į kasdienio gyvenimo situacijas (cit. Faith, 2009).

Priklausomos asmenybės sutrikimas gali būti gydomas įvairių psichoterapijų pagalba. Psichodinaminėje psichoterapijoje klientams bandoma padėti geriau susidoroti su praradimo ir atsiskyrimo jausmu (Faith, 2009). Tuomet tampa svarbus perkėlimo procesas, kurio metu terapeutą klientui leidžiama matyti kaip prarastą ryšį ar objektą. Užmezgus gerus terapinius santykius, perkėlimas atpažįstamas ir tai suteikia įžvalgų apie kliento problemas, kartu padedant jas spręsti. Kognityvinė elgesio terapija naudinga didinant asmens savarankiškumą ir saviveiksmingumą bei skatinant kontrolės jausmo atgavimą. Terapeutai, dirbdami su priklausomomis asmenybėmis, siekia lavinti jų pasitikėjimą savimi ir paneigti klaidingus įsitikinimus apie nekompetenciją bei bejėgiškumą. Kalbant apie grupinę terapiją priklausomos asmenybės atveju verta apsvarstyti, ar klientą naudinga įtraukti į grupę su įvairiais asmenybės sutrikimais, ar tik į grupę su priklausomos asmenybės problemomis. Ši terapijos forma klientams leidžia išbandyti išmoktą elgesį būnant palaikančioje aplinkoje. Verta paminėti, kad medikamentinis gydymas gali būti naudingas tam tikriems priklausomos asmenybės simptomams palengvinti, pavyzdžiui, depresijai ar nerimui, tačiau turi būti skiriamas atidžiai įvertinus aplinkybes (Faith, 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad priklausomos asmenybės vedamos nepasitikėjimo savimi, apleistumo baimės, savarankiškumo stokos susiduria su įvairiais sunkumais ir problemomis. Pavyzdžiui, pastebima, kad priklausomos asmenybės turi didesnę riziką susirgti psichikos sveikatos sutrikimais, tokiais kaip depresija, nerimas, nuotaikos ar valgymo sutrikimai. Be to, tyrimų duomenimis, šie asmenys gali patirti fizinę, psichologinę ar seksualinę prievartą dėl besąlygiško santykių laikymosi, naivumo ir aiškių asmeninių ribų neturėjimo. Svarbu tai, kad žema savivertė, bejėgiškumas, kitų žmonių skatinimas priimti kasdienio gyvenimo sprendimus už juos, nuolankumas ir atsiskyrimo baimė lemia, jog priklausomos asmenybės išgyvena tarpasmeninių santykių problemas, kurios yra susijusios ir su santykio su autoritetu tema.

1.2. Santykis su autoritetu

Su žodžiu „autoritetas“ kiekvienas žmogus savo gyvenime susiduria daugybę kartų tiek bendrąją prasme visuomenėje, tiek asmeniniame gyvenime. Remiantis internetine visuotine lietuvių enciklopedija, autoritetas yra „pripažįstama asmens, socialinės grupės ar visuomenės organizacijos reikšmė, įtaka“ (Stoškus, 2002). Autoritetas pasižymi trimis pagrindiniais aspektais: pirma, tai jėga arba valdžia, antra – reputacija arba prestižas, trečia – žinios ir išmintis (Dieckmann, 1977). Šie aspektai gali veikti ir asmeninį, ir formalų autoritetą. Formalus autoritetas gali būti grindžiamas aukštesne socialine padėtimi ar didesne jėga, o asmeninis autoritetas – išmintimi ir reputacija. Svarbu tai, kad vienas iš šių, autoriteto aspektų, yra išreikštas labiau, o kiti du vaidina antraeilį vaidmenį kaip pagalbinės funkcijos. Nepaisant to, visi trys autoriteto aspektai, skirtingu laipsniu, egzistuoja kartu su stipriu subjektyviu veiksmu, paremtu ryšiu tarp autoriteto ir žmonių, kurie jį pripažįsta. Vadovaujantis Dieckmann (1977), autoritetas visada yra paremtas santykiu ir niekada neegzistuoja vienas kaip objektas.

Kasdienis žmogaus elgesys gali priklausyti nuo įvairių visuomeninių, ne tik asmeninių autoritetų, tai gali būti mokslo, meno, religijos, politikos ar dorovės autoritetai (Stoškus, 2002). Literatūroje pateikiama daug įvairių autoriteto apibrėžimų, tačiau visi jie nurodo keletą pačių svarbiausių autoriteto funkcijų: galios ir įtakos poziciją, visumos struktūravimą ir procesų reguliaciją bei kompetencijas. Verta paminėti, kad santykis su autoritetu ir jo psichologinė reikšmė plačiausiai aprašyta pedagoginėje, socialinėje ir organizacinėje psichologijoje, nors šio reiškinių problema egzistuoja įvairiose srityse, pavyzdžiui, socialiniame-politiniame, darbiname, gydymo ir mokymosi proceso kontekste (Gudaitė, 2016).

Psichologinėje literatūroje akcentuojami trys, psichikai įtaką turintys, santykio su autoritetu lygiai: išorinis (tarpasmeninių santykių) ir vidinis bei viršasmeninis (transcendentinis) (Petronytė-Kvedarauskienė ir Gudaitė, 2018). Išorinio autoriteto vaidmenį dažniausiai užima tėvai, giminaičiai ir mokytojai. Santykiai su šiais žmonėmis gyvenimo pradžioje yra kertiniai vidinio autoriteto formavimosi procesui ir santykio su viršasmeniniu autoritetu užmezgimui (Kernberg, 1986, Kohut, 2009, cit. Petronytė-Kvedarauskienė ir Gudaitė, 2018). Kalbant apie viršasmeninį autoritetą tai – beasmenė autoriteto forma, siejama su formalių ir neformalių institucijų, transcendentinių jėgų daroma įtaka, nes žmogus gamtinė būtybė, kuri analitinėje psichologijoje susijusi su dieviškąja jėga (Dieckmann, 1977). Santykis su autoritetu yra itin aktualus reiškinys, nes asmens gyvenimui suteikia kryptį ir sužadina motyvaciją, be to, tai vienas iš veiksnių, struktūruojančių vidinį žmogaus pasaulį, santykius ir yra susijęs su saviverte, galios pajauta bei ateities perspektyvų numatymu (Gudaitė, 2016).

Kalbant apie išorėje veikiančią autoritetą pastebima, kad dažnai jis gali būti kaltinamas dėl įvairių sunkumų: pradedant nuo profesinių problemų, baigiant sveikatos netolygumų ar nepakankamų

išteklių poreikių tenkinimui (Gudaitė, 2016). Verta paminėti, kad jis gali būti charakterizuojamas kaip tas, kuriam nesvarbus kitas asmuo; kuris nepasiekiamas ir kurio reikia bijoti dėl jo keliamos grėsmės, taip priskiriant sau bejėgio ar priklausomo asmens tapatumą (Gudaitė, 2016). Tai lemia, kad asmens gijimo procese yra labai svarbu atkurti vidinį autoritetą, kuris daro įtaką asmens vidinės gerovės jausmui, kūrybiškumui ir asmeninės galios pajautai, o tai savo ruožtu itin svarbi aplinkybė kurti bei išlaikyti turiningus santykius su išoriniais autoritetais (Gudaitė, 2016).

Vidinis autoritetas ne mažiau svarbus nei esantis išorėje. Remiantis Petronyte-Kvedarauskiene ir Gudaite (2018), vidinis autoritetas – intrapsichinė struktūra, apimanti asmens pajėgumą daryti įtaką ir kontroliuoti situaciją, santykių reguliaciją bei adaptyvią reakciją į išorinį autoritetą. Šio autoriteto raida yra tiesiogiai susijusi su tarpasmeniniais santykiais. Santykiai su tėvais, mokytojais, kitais reikšmingais žmonėmis yra internalizuojami ir formuoja vidinį autoritetą, savivertę, ateities santykių modelius. Svarbu tai, kad psichodinaminėje paradigmoje akcentuojami ankstyvieji santykiai su pirmaisiais gyvenime autoritetais sudaro vienokias ar kitokias sąlygas psichikos ir asmenybės vystymuisi (McWilliams, 2014). Visgi, vidinis autoritetas yra kur kas daugiau nei stabili ir išbaigta struktūra su aiškiai nustatytomis funkcijomis (Gudaitė, 2016). Šiuolaikinių raidos psichologų teigimu, vidinis autoritetas yra dinamiškas, keičiasi ir formuojasi visą asmens gyvenimą (Petronytė-Kvedarauskiene ir Gudaitė, 2018). Šio tipo autoriteto vystymasis nesustoja ties pirmųjų autoritetų reikalavimų ir vertybių internalizavimu. Asmenybės raidoje priklausomybė nuo išorinių autoritetų auga į atsakomybės prisiėmimą už savo elgesį ir gyvenimą, į įgūdį ir supratimą, jog esi savo gyvenimo autorius (Petronytė-Kvedarauskiene ir Gudaitė, 2018). Taigi, vidinis autoritetas yra susijęs su vidinių žmogaus santykių išvystymu, o jo tvirtumas sąlygotas sąmoningumu vidinio gyvenimo atžvilgiu ir ryšiu su savo prigimtinėmis duotybėmis (Gudaitė, 2016). Vertėtų pastebėti, kad vidinis autoritetas reiškia ir gebėjimą pačiam būti autoritetu, daryti įtaką bei kontroliuoti situacijas. Jis įgalina žmogų pasipriešinti destruktvyviai kito įtakai ir paskatina konstruktyvią reakciją į teigiamą kito galią. Pasitikėjimas savimi ir savęs vertinimas nepaneigia kito asmens autoriteto, tačiau atvirkščiai, skatina atpažinti ir pripažinti kito viršenybę bei kurti su juo asmenybę brandinantį ryšį (Gudaitė, 2016).

Nors sąvoka „vidinis autoritetas“ psichologijoje gana naujas dalykas, tačiau idėjų apie šį konstruktą esama jau nuo profesionalios psichoterapijos pradžios. Viena iš pirmųjų prielaidų – Superego asmenybės struktūra, kurią išskėlė S.Freud. Pasak jo, Superego yra ta proto dalis, kurią sudaro vidiniai moralės standartai ir idealai, išmokti tiek iš tėvų, tiek iš visuomenės, tai mūsų teisingumo ir neteisingumo supratimo jausmas (Freud, 1923). Tai Ego idealas, kurio vystymosi pradžia siekia ankstyvąją vaikystę, kai jauno žmogaus asmenybė dar tik pavidalinasi, čia šliedamasi prie tėvo, čia glausdamasi prie motinos, ir su vienu, ir su kitu mėgindama užmegzti tapatybės ryšį ir pirmąsyk gyvenime susidurdama su elgesio normomis bei jų kuriamomis prieštaromis tarp to, ko norima ir geidžiama, kas leidžiama ir skatinama, kas smerkiama ir griežtai draudžiama. Tai ta

savasties dalis, kuri stebi situacijas iš moralinės perspektyvos ir yra tarsi sąžinė, kurią sudaro gebėjimas kritiškai save vertinti, doroviniai draudimai, formuojami per tėvų skiriamas bausmes. Superego, kaip ir Ego, yra iš dalies sąmoninga ir iš dalies nesąmoninga, visgi, Freud (1923) teigimu, tik nedidelė dalis Superego yra sąmoninga. Ši asmenybės struktūra tarsi organizuotas psichinis autoritetingų vaikystės figūrų reprezentavimas, kurios formavimosi pagrindas – vaiko priklausomybė nuo tėvų. Edipiniame laikotarpyje besivystanti struktūra, sukurianti vidinius reikalavimus, kartais galimai net griežtesnius nei realių tėvų (Freud, 1923). Superego kaupia visas tėvų ir visuomenės idėjas apie tai, kas yra gerai ir, kas yra blogai, verčia abejoti savo norais ir sprendimais, jausti kaltę arba gėdą; tai ir savikontrolė, pakeičianti tėvų kontrolę (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas., 2013). Svarbu tai, kad ši struktūra stengiasi nuslopinti visuomenėje nepriimtinius Id impulsus, veda žmogų veiksmų, žodžių, minčių ir jausmų tobulumo kryptimi bei siekia įrodyti, kad idealūs tikslai yra svarbesni už realius (Andriekienė ir kt., 2013). Kyla klausimas kuo gi Superego susijusi su vidiniu autoritetu? Iš literatūros aprašančios Superego asmenybės dalį galima teigti, kad ji struktūrina žmogaus elgesį, apima kontrolės ir vertinimo funkcijas. Psichoanalizėje teigiama, kad nuo santykių su pirmaisiais autoritetais priklauso žmogaus gebėjimas kontroliuoti impulsus ir prisitaikymas prie visuomenės keliamų ir priimtinių reikalavimų bei poreikių tenkinimas socialiai priimtinais būdais.

Superego susideda iš dviejų dalių: sąžinės ir Ego idealo (Freud, 1923). Bendrąja prasme sąžinė yra baudžiamasis, neigiamas veiksnys, o Ego idealas veikia kaip atlygio agentas. Sąžinė susideda iš draudimų ir apima informaciją apie dalykus, kuriuos tėvai ir visuomenė laiko blogais. Toks elgesys dažnai yra draudžiamas ir sukelia blogus padarinius, bausmes ar kaltės ir gailesčio jausmą. Kaip tėvas nubaudė vaiką už jo nusižengimus, taip sąžinė baudžia asmenį kaltės jausmu, „netyčia“ sužalodamas pirštą ar tyčia save sunaikindamas destruktiviu elgesiu. Ego idealas apima gero elgesio taisykles ir standartus. Šis elgesys susideda iš tėvų ir kitų valdžios atstovų patvirtinto elgesio. Taisyklių laikymasis sukelia pasididžiavimą ir vertę bei pasiekimus. Panašiai kaip vaiką už tam tikrą elgesį apdovanoja tėvai (ar tėvų figūros), taip ir vaikas yra apdovanojamas Ego idealo padidėjusia savigarba ir pasididžiavimu. Freudas manė, kad Ego idealas yra susietas su vaikystės narcisizmu, kuris suaugus gali virsti Ego idealo tobulumu. Superego veikia priešingai nei Id ir Ego, nediskriminuoja to, kas yra tikra ir kas įsivaizduojama. Jis apdovanoja, baudžia ir kelia reikalavimus, o jo tikslas – yra panaikinti malonumo ir realybės principą. Superego ne tik stebi elgesį, bet ir prižiūri pažinimą, būtent Ego struktūrą, nes mąstymas yra toks pat blogas kaip ir elgesys. Freudas savo vėlesniuose raštuose apibūdino Superego atstovavimą „kultūrinei praeičiai“ ir manė, kad Superego padėjo palaikyti socialinę tvarką, varžydamas seksualinį ir agresyvų elgesį, jog netrukdomas galėtų stabilizuoti visuomenę (Freud, 1923). Kiti psichoanalizės teoretikai analizavo aprašytą Freudo Superego struktūrą. Melanie Klein nors ir sutiko su Freudo Superego samprata, visgi turėjo kitokią nuomonę apie jos susiformavimą. Ji pasiūlė, kad Superego ankstyvajame raidos etape suformuotas pirmojo

objekto-introjekto, būtent motinos krūties (Klein, 1945). Be to, ji nesutiko su Freudu mintimi, kad berniukai išvysto stipresnę Superego nei mergaitės, nes jie turi varpą. Ji teigė, kad mergaitės yra geriau prisitaikiusios psichosocialiai nei berniukai, nes berniukai turi atskirti nuo motinos, o mergaitės yra motinos pratęsimas (Klein, 1945).

Analizuojant Superego ir vidinį autoritetą svarbu suprasti ir Superego raidą. Freudu asmenybės dalių koncepcijoje superego vystymasis siejamas su Edipo komplekso išsprendimu. M. Klein tvirtino, kad Superego ima vystytis žymiai anksčiau (Andrikienė ir kt., 2013). Anot jos, pats griežčiausias paranoidinis Superego aspektas remiasi bausmės baime, kuri išliko iš paranoidinės pozicijos. Projekcinės identifikacijos lemia, kad Superego sudaro ne tik eksternalizuoti agresyvūs Id impulsai, bet ir suprojektuotos Ego dalys, sąlygojančios, kad ankstyviausias Superego suvokiamas kaip fizinis objektas. Verta paminėti, kad anot Klein ypač piktybiška ankstyvosios agresijos forma yra pavydas, kuris nukreiptas į gerus objektus: per daug ankstyva depresinio nerimo dėl galimo gero objekto sužalojimo ar sunaikinimo išraiška. Vaikas dar nesugeba pakelti poreikių frustracijos, todėl projektuoja agresiją į gerą objektą, o tai savo ruožtu gali daryti neigiamą įtaką pirminių objektų skirstymui į gerus ir blogus bei sugriauti palankią savęs reprezentaciją. Vaikas priverčiamas naudoti skėlimo mechanizmą, o tai gali lemti ypač žiaurais pirminio Superego susiformavimą ir idealizuotą visagalį bei destruktivų savęs paveikslą. Per didelį pavydo patyrimą trukdo vaikui perdirbti paranoidinę-šizoidinę poziciją ir jos atsisakyti. Ši priežastis gali būti atsakinga už sumaištį būseną, kurios metu žmogus nebeatskiria meilės ir neapykantos. Svarbu tai, kad vėlesnis depresinis Superego kelia baimę dėl skriaudos ar nevilties mylimo objekto atžvilgiu. Šiame etape ypač svarbi motina, kurios reakcija į vaiką veikia pastarojo elgesį ir būseną: jei mama atliepia vaiko poreikius, tai sumažina vaiko nerimą, vystosi stipresnis Ego, kuris leidžia integruoti priešingus savo aspektus ir įsitvirtinti depresinėje pozicijoje (Andrikienė ir kt., 2013).

Kitas svarbus reiškinys nagrinėjant autoriteto reiškinį – savastis. Savastis analizuota ir C.G.Jungo analitinėje psichologijoje, H.Kohuto savasties psichologijoje ir narcisizmo tyrinėjime bei D.Winnicotto teorijoje. Pasak C.G.Jungo, Savastis – archetipas, turintis didžiausią autoritetą, kuris neapsiriboja vien galios turėjimu, bet suteikia ir tam tikrą gyvenimo kryptį, kuri formavosi ir transformavosi per žmonijos gyvavimą (Gudaitė, 2016). Labai svarbu, kad žmogus rastų tinkamą santykį su šia galia, nes ji tarsi inicijuoja gyvenimą ir yra jo tikslas. Pasak McWilliams (2014), Heinzas Kohutas pabrėžė normalų poreikį idealizuoti ir parodė, kaip suaugusiųjų psychopatologija gali būti susijusi su tuo, kad žmogus augdamas neturėjo objektų, kuriuos galėtų idealizuoti, o vėliau nuvertinti. Jis pastebėjo, kad narcisizmas yra normalus raidos etapas, kai labai svarbūs yra asmens globėjai, kuriuos vaikas laiko savojo aš objektais, naudojamais siekiant sukurti savastį (Andrikienė ir kt., 2013). Patyręs tėvų meilę vaikas ima jį laikyti idealiu, nes tai puikiai atspindi jo troškimus, tad trokštama susilieji, o tai jau poreikis idealizuoti, kuris yra antrasis bręstančio vaiko savasties

poreikis. Visgi, vaiko raidoje atsiranda toks laikotarpis, kai tėvai nebepatenkina vaiko poreikių ir troškimų, todėl savojo aš objektai (tėvai) ima žlugdyti vaiko troškimus ir kelti frustraciją, vaikas ima įsisąmoninti globėjų trūkumus. Jis pradeda suprasti savo pažeidžiamumą ir ima kurti savastį, suvokiant savo galias ir trūkumus. Sėkmingai savojo aš raidai svarbi internalizacija – idealaus savojo aš objekto įvaizdžio sukūrimas vidiniame pasaulyje, padedantis susidoroti su nemaloniais išgyvenimais susipažįstant su pasauliu ir netenkant nuolatinės tėvų globos. Kad šios internalizacijos būtų užfiksuotos vaikui reikia pasinaudoti nauja struktūra – Ego idealu, kuris yra pagrindas jo raidai į Superego (Andrikienė ir kt., 2013).

Objektų ryšių terapijoje D.Winnicott teigė, kad egzistuoja tik tarpasmeninė kūdikio ir globėjo sistema, nes kūdikis negali egzistuoti be globojančios aplinkos, kitaip tariant, nėra atskiros, pastovios, izoliuotos asmenybės, tačiau egzistuoja savasties būsenų seka, kuri pasireiškia skirtinguose tarpasmeniniuose kontekstuose (McWilliams, 2014). E.Neumannas rašo, kad ankstyvajame žmogaus raidos periode Ego ir Savastis sutampa – kūdikis jau gimsta su paveldėta prigimtinė duotybe, o sąmoningumas yra tik galimybė, kurios dėka gali išsivystyti nauja struktūra turinti savo galią (Gudaitė, 2016). Vaikas augdamas patiria realybę ir taip formuojasi Ego, kuris apima asmens būtį, tapatumą ir tęstinumą bei tampa pagrindiniu gyvenimo autoritetu. Visgi, to nepakanka, asmuo, kuris visą savo galią sieja su asmeniniu „aš“ praranda dinamiškumą, gyvybingumą, tad Ego turi atkurti ryšį su Savastimi. Svarbu tai, kad nei Ego, nei Superego negali būti visa apimančiu vidiniu autoritetu (Gudaitė, 2016).

Analitinės psichologijos šalininkai teigia, kad santykis su autoritetu yra universali žmogaus patyrimo dalis (Gudaitė, 2016). Anot šios psichologijos krypties atstovų, egzistuoja Autoriteto archetipas, kurio išraiška priklauso nuo kultūros ir asmeninio patyrimo. Kiekviena kultūra pasižymi tam tikra autoriteto sistema, kuri kuria visuomeninį gyvenimą. Autoritetas tarpasmeniniame lygyje gali būti konkretus asmuo, visuomeniniame – sistema ar institucija, o vidiniame lygmenyje tai gali būti siejama su viršasmens galia. Svarbu pastebėti, kad vienokiose situacijose asmuo paklūsta autoritetui, kitose priešinasi, taip pat žmogus gali ieškoti autoriteto ir kankintis, jog negeba surasti aukštesnės galios, padedančios atsakyti į esminius gyvenimo klausimus. Visgi, ne tik išoriniai autoritetai žmogaus gyvenime yra svarbūs, šiuolaikinis žmogus dažnai autoriteto ieško ir savyje, kitais žodžiais tariant, vidinio autoriteto, kuris padeda kurti gyvenimą ir būti savosios būties autoriumi (Gudaitė, 2016).

Autoriteto kompleksas – dar viena aktuali sąvoka ir reiškiny nuginėjant autoritetą, ypač vidinio autoriteto kontekste. Autoriteto kompleksas – ypatinga galios problemos konfigūracija, pastebima su tam tikra analogija, susieta su gamtos jėgų transformacija ir pirmiausia patiriama kaip akla ir grėsminga figūra, kuri akcentuojasi į atitinkamus dieviškumus, kurie toms galioms akivaizdžiai išreiškia dieviškąjį orumą ir valdžią (Wilke, 1977). Kaip ir visi kompleksai, autoriteto

kompleksas yra patogeniškas, sukuria stiprų energijos krūvį, kuris veikia ne tik Ego, bet ir visą asmenybę (Wilke, 1977). Šio reiškinio formavimasis priklauso nuo prigimtinių poreikių patenkinimo: tie, kurie turi galią ir įtaką, naudoja ją destruktiviai, pavyzdžiui, žemina, nuvertina, nepagrįstai kaltina, pažeidžia šiuos poreikius ir suformuoja atitinkamą autoriteto reprezentaciją asmens psichikoje (Gudaitė, 2016). Anot Wilke (1977), kuris remiasi Dieckmann, autoriteto kompleksą gali suformuoti neigiamas patyrimas santykiuose su pirmaisiais autoritetais – motina ir tėvu, kurie turi didelę galią ir įtaką dėl egzistuojančios vaiko priklausomybės nuo jų. Autoriteto komplekso raiška gali būti pastebima neadaptiviomis ir gynybiškomis reakcijomis santykiyje su išoriniu autoritetu: jis gali būti nuvertinamas, neigiamas, o tai sukelia gėdos ar kaltės jausmą (Gudaitė, 2016). Kita vertus, autoriteto kompleksas gali būti pastebimas ir kitokiame amplua: bejėgystė ir kraštutinis paklusnumas bei pasidavimas kito valiai (Wilke, 1977). Pastaroji komplekso raiška siejama su autoritariška asmenybe, kuri ypatingai trokšta valdžios, žemina kitus ir gali pasižymėti „latentiniu sadizmu“, lemiančiu, kad pastarasis įgyja archajišką aspektą – ypač pavojingą ir sunkiai suvokiamą sąmonei (Wilke, 1977). Apibendrinat svarbu suprasti, kad autoriteto kompleksas dezorganizuoja vidinio autoriteto formavimąsi, raiškos būdus ir veikia priešingai nei stiprus vidinis autoritetas (Gudaitė, 2016). Jis stabdo prigimtinių poreikių ir duotybių įgyvendinimą, žmogus gyvena tarsi nuolatinėje kovoje su išoriniais autoritetais, o tai neleidžia sėkmingai vystyti pasitikėjimu grįsto santykio su viršasmeniniu autoritetu (Gudaitė, 2016).

Vertėtų nepamiršti, kad autoriteto reiškinys ir jo problema yra itin aktuali analizuojant psichoterapijos veiksmingumo klausimus, nes santykio su autoritetu dinamika yra viena kertinių sąlygų psichoterapijos procese, ypač konfrontacijoje su autoritarinio režimo padariniais (Gudaitė, 2016). Žvelgiant iš to, santykio su autoritetu vaidmuo svarbus ir analizuojant kultūrinius traumų padarinius, kuriose autoritetas pasąmoningai gali būti siejamas su agresoriumi, o kylantis vidinis pyktis, baimė, nerimas trikdo funkcionalų santykio užmezgimą ir plėtotę (Gudaitė, 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad santykis su autoritetu yra aktuali ir universali žmonių patirtis. Autoriteto turėjimas struktūruoja asmens gyvenimą, motyvuoja, suteikia pagrindą vidinio autoriteto vystymuisi ir savivertės bei galios pajautos formavimuisi. Vertėtų nepamiršti, kad santykiai su pirmaisiais autoritetais – tėvais – yra itin svarbūs, nes daro įtaką tolesniam asmens gyvenimui, tarpusavio santykiams, vidinio autoriteto raidai. Pastarasis savo ruožtu suteikia įrankius ir galimybes žmogui pačiam tapti autoritetu, daryti įtaką ir kontroliuoti situacijas bei savo gyvenimą. Vidinis autoritetas įgalina žmogų pasipriešinti kito įtakai ir konstruktyviai reaguoti į kito galią. Norėdamos labiau įsigilinti į santykio su autoritetu reiškinį ir remdamosi moksline literatūra, jog tėvai yra pirmieji autoritetai, kitame skyrelyje aptarsime ankstyvuosius santykius su tėvais, kurie susiję ir su kitu darbe nagrinėjamu reiškinium – kūno įvaizdžiu, kuris galimai taip pat yra susijęs su autoriteto tema.

1.2.1. Ankstyvieji santykiai su tėvais

Kiekvieno žmogaus gyvenimui didelę įtaką turi šeima, tėvai ir jų tarpusavio santykiai. Santykiai su tėvais gali būti laikomi mikro–socialiniu lygmeniu, kuriame reikšmingą vietą užima grįžtamasis ryšys, palaikantis asmens psichosocialinį vystymąsi, reikšmingą pereinant nuo vaikystės iki paauglystės ir nuo paauglystės iki jauno suaugusiojo amžiaus (Walter & Shenaar-Golan, 2017).

Psichologai jau maždaug nuo XX a. pradėjo tyrinėti tėvų įtaką vaikų vystymuisi. Vaikų auklėjimas ir tėvystė yra sudėtingas procesas, kuris apima specifinius elgesio būdus, veikiančius individualiai ir kompleksiskai (Darling, 1999). Mokslinėje literatūroje teigiama, kad tyrinėjant vaikų auklėjimą dėmesį vertinga sutelkti ne į pavienius elgesio būdus darančius įtaką vaiko raidai, o analizuoti auklėjimą platesne perspektyva. Vadovaujantis auklėjimo stiliaus sampratos pradininke Diana Baumrind (1991), auklėjimo stilius – konstruktas, apimantis normalų tėvų elgesį kontroliuojant ir socializuojant vaikus. Svarbu atkreipti dėmesį į tėvų auklėjimo stiliaus sąvoką ir išskirti du pagrindinius komponentus bandant suprasti šį reiškinį. Pirma, tėvų taikomas auklėjimo stilius skirtas apibūdinti normalaus tėvų elgesio variacijas. Kitais žodžiais tariant, Baumrind auklėjimo stilių tipologija neturėtų būti suprasta kaip tėvų elgesys, sąlygotas smurto ar aplaidumo. Antra, Baumrind daro prielaidą, kad įprastas auklėjimas susijęs su kontrolės problemomis: tėvai gali skirtingai kontroliuoti ar socializuoti savo vaiką, tačiau pagrindinis jų vaidmuo yra daryti įtaką, mokyti ir kontroliuoti vaikus (Darling, 1999).

Žvelgiant iš to, kad auklėjimas yra daugiakompleksis ir sudėtingas procesas, auklėjimo stilius apima du svarbius elementus – tėvų rūpestį ir paramą bei tėvų reiklumą (Maccoby & Martin, 1983). Tėvų rūpestį galima apibūdinti kaip tėvų sąmoningumą skatinant vaiko individualumą, savireguliaciją, įtvirtinimą ir palaikymą bei vaikų poreikių priėmimą (Maccoby & Martin, 1983). Tėvų reiklumas reiškia tėvų pastangas integruoti vaiką į šeimą, keliant jam drausminius reikalavimus ir amžių atitinkančias užduotis (Snoek et al., 2007).

Raidos psichologė D. Baumrind išskiria tris tėvų auklėjimo tipus. Kiekvienas iš auklėjimo tipų atspindi skirtingus, natūraliai susiklosčiusius tėvų vertybių, praktikos ir elgesio modelius bei skirtingą paramos ir reiklumo pusiausvyrą auklėjant vaiką (Baumrind, 1991):

1. *Autoritariškas tėvų auklėjimo stilius* charakterizuoja tėvus, kurie yra labai reiklūs ir direktyvūs, tačiau mažiau reaguojantys bei nesuteikiantys emocinės ir psichologinės paramos. Jie būna orientuoti į paklusnumą ir kontrolę bei tikisi, kad nurodymai bus vykdomi be reikiamo paaiškinimo. Toks auklėjimo stilius sukuria struktūrizuotą aplinką ir aiškiai nustatytas taisykles (Baumrind, 1991), kurių motyvų tėvai paprastai nesugeba paaiškinti (Cherry, 2015). Verta paminėti, kad autoritarinį auklėjimą taikantys tėvai mažai pasitiki savo vaikais bei yra minimaliai įsitraukę į jų gyvenimą (Hoskins, 2014). Tėvai dažniausiai nesiekia atviro bendravimo ir griežtai kontroliuoja vaiko elgesį (Hoskins, 2014), kas lemia mažesnę jo gebėjimą ir pasitikėjimą savo jėgomis bei

ribojimus tyrinėjant asmenines galimybes, o tai galiausiai sukelia vaiko priklausomybę nuo tėvų vadovavimo ir nurodymų (Nijhof & Engels, 2007).

2. *Atlaidaus (leidžiantys; nekontroliuojantys) auklėjimo* stiliaus tėvai teikia didelę paramą vaikui, tačiau yra nepakankamai arba visiškai nereiklūs (Enten & Golan, 2008). Tėvai pasižymi atlaidumu, nereikalauja ir neskatina vaiko atsakyti už savo elgesį, leidžia jam elgtis taip, kaip nori, nenustatant elgesio taisyklių ir ribų. Vaikui suteikiama laisvė, kuria jis dar nemoka atsakingai naudotis ir dėl to gali nukentėti (Baumrind, 1991). Vaikai paverčiami gyvenimo centru, viskas daroma už juos, todėl neugdomas savarankiškumo jausmas (Olowodunoye & Titus, 2011). Nusizengęs vaikas yra nebaudžiamas, dažniau tėvai tenkina kiekvieną jo norą ir troškimą, tikėdamiesi tinkamo vaiko elgesio (Olowodunoye & Titus, 2011). Atlaidūs tėvai save pozicionuoja kaip išteklių, kuriuo vaikas gali naudotis, o ne kaip autoritetą, kuriuo gali sekti ir ne kaip aktyvų dalyvį, kuris formuotų jo elgesį. Anot Darling (1999), tokie vaikai ateityje gali dažniau pasižymėti elgesio problemomis ir būti mažiau sėkmingi akademinėje srityje, tačiau jie turi gana aukštą savivertę ir išlavintus bendravimo įgūdžius.

3. *Autoritetingam tėvų auklėjimo* stiliui būdinga šiluma ir emocinis bei psichologinis palaikymas. Tokie tėvai pasižymi įsitraukimu į vaiko gyvenimą išlaikant pakankamą atstumą ir nepažeidžiant jo asmeninės erdvės (Baumrind, 1991). Autoritetingi tėvai patvirtina dabartines vaiko savybes, bet taip pat nustato elgesio standartus. Autoritetingą auklėjimo stilių taikantys tėvai stengiasi suteikti kryptį vaiko veiksmams ir atsivėlgti į situaciją (Baumrind, 1991). Jie yra įsitraukę ir reikalaujantys, naudojantys ne bausmes, o pastiprinimus, todėl vaikai labiau laikosi nustatytų taisyklių (McKinney, Millone & Renk, 2011). Autoritetingų tėvų vaikai yra atsakingi, savarankiški, pasitikintys savimi, altruistiški, empatiški ir pareigingi (Nijhof & Engels, 2007). Taip pat šie vaikai ateityje turi gerai išvystytą pasitikėjimą savimi, savigarbą bei sugeba taikyti veiksmingas įveikos strategijas kartu formuojant ir teigiamą savęs įvaizdį (Parker & Benson, 2004). Laikoma, kad tai tinkamiausias tėvų auklėjimo stilius, kuris suformuoja sveiką vaiko, o vėliau ir suaugusio žmogaus asmenybę.

Žvelgiant iš to, kad auklėjimo stiliai didele dalimi lemia vaiko santykius su tėvais, kuriems įtaką daro ir vaiko prierašumas. Prierašumo teorijos pradininku laikomas J.Bowlby (1973) prierašumą apibūdina kaip elgesio formą, kai asmuo pasiekia ir išlaiko artumą kitam, dažniausiai stipresniam ir/ar išmintingesniam, juo besirūpinančiam asmeniui. Tyrimai rodo, kad tėvų ir ypač motinos emocinė parama vaikui, jautrumas jo poreikiams sąlygoja vaiko prierašumą. Šis konstruktas susiformuoja per pirmuosius gyvenimo metus ir turi didelę įtaką vėlesniam vaiko gyvenimui. Bowlby (1973) prierašumo teorijoje teigiama, kad kasdieninė sąveika tarp kūdikio ir motinos suformuoja vaiko lūkesčius apie motinos rūpinimąsi juo. Šie lūkesčiai palaipsniui virsta „darbiniu“ modeliu – psichine reprezentacija – apie motiną ir save santykiyje su ja. Psichinėje reprezentacijoje atsispindi,

kiek prieinamas ir, kiek tinkamai reaguojantis į vaiko poreikius yra artimiausias jo globėjas. Svarbu tai, kad šioje reprezentacijoje, arba kitaip vadinamame „darbiniame“ modelyje atsispindi ir kiek savo artimiausiam globėjui priimtinas jaučiasi vaikas. Šis vidinis „darbo“ modelis turi tendenciją išlikti santykinai stabilus visą žmogaus gyvenimą (Hamilton, 2000).

Anot J. Bowlby (1973), pagrindinis veiksnys, turintis įtakos vaiko prierašumui yra motinos jautrumas, kurį daugiausia lemia jos pačios prierašumo reprezentacijos, susijusios su asmenine ankstyvųjų santykių patirtimi. Verta paminėti tai, kad prierašumas yra toks pat svarbus ankstyvosios vaikystės poreikis kaip ir maistas, miegas. Šis konstruktas skatina stabilios vidinės vaiko būsenos išlaikymą ir yra susijęs su dviem funkcijomis: psichologine (emocinio ryšio siekis) ir biologine (fizinis išlikimo poreikis). M.Ainsworth, Blehar, Waters ir Wall (1978), išskyrė tris bazinius vaikų prierašumo tipus: saugus, nesaugus vengiantis ir nesaugus ambivalentiškas. Mokslininkai atliko tyrimą, kurio metu vaikai trumpam laikui buvo atskirti nuo tėvų ir vėliau gražinti. Remiantis vaikų reakcijomis ir buvo išskirti prierašumo tipai. Saugiai prisirišę kūdikiai džiaugėsi pamatę tėvus ir siekė jų paguodos. Nesaugiai vengiančiai prisirišę kūdikiai vengė tėvų artumo ir bendravimo jiems grįžus, rodė mažai emocijų mamai išėjus ar grįžus, o su nepažįstamu žmogumi elgėsi panašiai kaip su mama. Ambivalentiško prierašumo atveju mažyliai dviprasmiškai reagavo į globėjus, net kai mama buvo šalia vaikas jautėsi nesaugiai prie nepažįstamojo, o jai išėjus labai skausmingai reagavo, tačiau sugrįžus jos neprisileido. Būtent šios vaikų reakcijos ir iliustruoja prierašumo tipus. Svarbu tai, kad saugus prierašumas susijęs su mamos būsena ir reagavimu, kai ji supranta, jaučia kūdikio bendravimo poreikį, siunčiamus signalus ir jautriai bei greitai atliepia jo poreikius (Ebrahimi, Amiri, Mohamadlou & Rezapur., 2017). Saugiai prisirišę vaikai yra įsitikinę, kad esant reikalui bus sureaguota į jų poreikius, sulaukta paguodos, nuraminimo. Nesaugus vengiantis prierašumo stilius yra būdingas vaikams, kurių tėvai yra atstumiantys, nesirūpinantys ir psichologiškai nepajėgūs priimti vaiko signalų bei į juos atsakyti. Ambivalentiškas prierašumas išsivysto vaikams, kurių tėvai yra nepakankamai jautrūs ir nenuosekliai reaguoja į vaiko poreikius: kartais pozityviai, kartais – atstumiančiai ar ignoruojančiai. Tad vaikas negali pasikliauti mama, kad ji bus šalia, kai jam jos prireiks (Ebrahimi et al., 2017). Antroji klasifikacija sukurta M.Main ir J. Solomon (1990) papildė esamą dar vienu prierašumo tipu – nesaugiu dezorganizuotu prierašumu – kuris išsivysto, kai prierašumo figūra ne tik nesuteikia saugumo, bet yra ir vaiko baimės šaltinis. Tokie vaikai stengiasi išvengti kontakto su aplinka net ir tuomet, kai globėjas yra šalia jų.

Bowlby prierašumo teorija iliustruoja kaip skirtingi auklėjimo stiliai gali suformuoti saugų arba nesaugų prierašumą. Visa tai priklauso nuo suformuotų vidinių darbo modelių, kai komunikuodami su savo globėjais kūdikiai kuria nuostatas apie save ir kitus, kuriomis vadovaujasi aiškindami įvykius, formuodami lūkesčius apie santykius su kitais. Svarbu tai, kad prierašumo jausmo formavimuisi svarbus globėjų jautrumas vaiko poreikiams ir sugebėjimas juos patenkinti.

Kaip minėta anksčiau, pozityvi tėvystė apima tėvų teikiamą šilumą, atvirumą, nuolatinį vaiko palaikymą, monitoringą, prieinamumą ir ribų nustatymą bei aiškias taisykles, o visa tai lydi indukcinė disciplina, lūkesčiai ir pritaikymas atsižvelgiant į vaiko amžių (Doinita & Maria, 2015). Šis tėvų elgesys yra panašus į saugų prierašumą ir autoritetingą auklėjimo stilių, kadangi pasižymi dideliu reagavimu ir pakankamu reiklumu. Saugus prierašumas vaikystėje atsiranda tada, kai tėvai reaguoja į vaiko poreikius (Doinita & Maria, 2015). Tai vaikui leidžia saugiai tyrinėti, ugdyti pasitikėjimą savo gebėjimais pažįstant aplinką ir skatina susidoroti su kylančiais iššūkiiais bei reguliuoti savo emocijas (Mikulincer & Shaver, 2004). Tiek saugus prierašumas, tiek saugios erdvės vaikui suteikimas yra pagrindinė autoritetingos tėvystės sudedamoji dalis, kuri apima šiltą, į vaiką orientuotą požiūrį, išlaikant aiškias ribas ir demokratines vertybes (Doinita & Maria, 2015). Tėvų nepriežiūra ar neįsitraukimas, abejingumas palieka pėdsaką emocinėje vaiko raidoje ir veda prie antrinių prisirišimo strategijų, nerimo ar vengiančio prierašumo. Collins ir Feeney (2010) teigia, kad jautrus rūpinimasis nelaimės ištiktais žmonėmis gali būti sunkus tiems, kurie susiduria su sunkumais reguliuojant savo emocijas. Savo ruožtu šie sunkumai yra susiję su nesaugiu prierašumu, o tai paaiškina, kodėl tiek vengimas, tiek nerimas yra susiję su žemesniu reagavimo ir jautrumo lygiu (Collins & Feeney, 2010).

Apibendrinant, pastebėta, kad auklėjimo stilius, kuris remiasi emocinės paramos vaikui suteikimu, amžiumi atitinkančia kontrole ir vaikui teikiama psichologine autonomija, yra teigiamai siejės su saugiu vaiko prierašumu (Karavasilis, Doyle & Markiewicz, 2003). Tuo tarpu vengiantis prierašumas siejasi su mažesne tėvų emocine parama, kontrole ir psichologine autonomija. Svarbu ir tai, kad pasak Heer (2008), autoritetingas tėvų auklėjimo stilius siejasi su saugiu prierašumu, kadangi autoritetingi tėvai yra jautrūs savo vaiko atžvilgiu, teikia emocinę paramą ir šilumą bei kontroliuoja vaiko elgesį atsižvelgdami į amžių.

1.3. Kūno įvaizdis

Kitas darbe tiriamas reiškinys – asmens kūno įvaizdis, susijęs su žmogaus suvokimu, jausmais ir mintimis apie kūną bei dažnai konceptualizuojamas kaip kūno dydžio ir patrauklumo įvertinimas, apimantis kylančias emocijas dėl kūno dydžio ir formos (Grogan, 1999 cit. Ganesan, Ravishankar & Ramalingam, 2018). Kūno įvaizdžio konstruktas literatūroje operacionalizuojamas įvairiais reiškiniais, įskaitant pasitenkinimą kūno svoriu, išvaizda ir bendra kūno visuma, kūno vertinimu, susirūpinimu dėl savo kūno, taip pat troškimu sulieknėti, pasitikėjimu savo kūnu ir kūno priėmimu (Thompson ir kt., 1999, cit. Grogan, 2010). Vis dėlto, mokslinėje literatūroje nėra bendro nutarimo kaip reikėtų apibūdinti kūno įvaizdžio reiškinį. Vieni tyrimai tirdami šį konstruklą jį interpretuoja kaip pasitenkinimą kūnu, jo sudėjimu ar kūno svoriu, kiti charakterizuoja kaip pasitenkinimą atskiromis kūno dalimis ar bendra išvaizda.

Nepaisant to, literatūroje išskiriama, kad kūno įvaizdį sudaro du komponentai: kūno išvaizdos suvokimas (pažintinis ir racionalus) ir emociniai atsakai į šį suvokimą (emocinis ir afektinis) (Michael et al., 2014). Šis suvokimas pradeda formuotis maždaug viduriniojoje paauglystėje ir yra susijęs paauglių gyvenimu bei mitybos įpročiais (Prabhu & D’cunha, 2018), todėl paauglystė – svarbus laikotarpis kūno įvaizdžio ir savęs sampratos kūrimui (Ren et al., 2018). Jaunuoliai šiuo raidos etapu tampa labiau pažeidžiami dėl tuo metu vykstančių fizinių, socialinių ir psichologinių pokyčių (Ganesan et al., 2018). Paauglių merginų kūno įvaizdį gali paveikti lytinio brendimo metu ir po jo vykstantys pasikeitimai tiek socialinėje, tiek fizinėje plotmėje. Tai gali sudaryti sąlygas, paauglės požiūriui, kad antsvoris ir nepasitenkinimas kūno dydžiu, o ne tikrasis svoris yra stipri jėga, lemianti mergaičių mitybą ir svorio kontrolės elgesį. Toks suvokimas ir įsivaizdavimas yra susijęs su neigiamais fiziniais ir psichologiniais pokyčiais bei gali sukelti gyvybei pavojingas sąlygas, įskaitant ir mitybos sutrikimų išsivystymą (Ganesan et al., 2018).

Teigiamas kūno įvaizdis siejamas su kūno pasitenkinimu ir jo priėmimu (Halliwell, 2015). Pasak Tylka ir Wood-Barcalow (2015), teigiamas kūno įvaizdis apima palankią nuomonę apie kūną, pagarbą ir dėkingumą kūnui, vidinį pozityvumą bei atmetimą visuomenėje priimtinių patrauklumo idealų. Taip pat žmogus, turintis teigiamą kūno įvaizdį, laisvai priima socialinius–kultūrinius standartus ir savo individualumą gali lengvai išreikšti per kūną (Halliwell, 2015). Menzel ir Levine (2011), nustatė tris teigiamo kūno įvaizdžio centrinius komponentus:

- a) kūno išvaizdos ir funkcionalumo vertinimas (*angl. appreciating the body’s appearance and function*);
- b) kūno poreikių ir patirčių žinojimas bei atidumas joms (*angl. being aware of and attentive to the body’s experiences and needs*);
- c) teigiamas pažinimo stilius, leidžiantis suprasti kūno siunčiamus signalus (*angl. possessing a positive cognitive style for processing body-related messages in a self-protective way*).

Vadovaujantis Tiggeman (2015), teigimas kūno įvaizdis siejamas su sveika mityba, kai yra valgomą intuityviai, pasikliaujant vidiniais alkio ir sotumo pojūčiais, o ne reaguojant į išorinius situacinius ar emocinius veiksnius. Maistas žmogui tuomet teikia pasitenkinimą ir nėra interpretuojamas kaip galimas svorio padidėjimo šaltinis. Be to, buvo pastebėta, kad teigiamą kūno įvaizdį turinčios paauglės yra linkusios dažniau užsiimti malonia fizine veikla ir sportu, o teigiamą kūno įvaizdį turintys berniukai, sportuodami nesiekia tapti raumeningi (Tiggeman, 2015). Verta paminėti ir tai, kad teigiamas kūno įvaizdis yra susijęs su psichologine žmogaus gerove, pavyzdžiui savigarpa bei pasitenkinimu gyvenimu (Tiggeman, 2015).

Visgi, kūno įvaizdžio reiškinys dažnai minimas nepasitenkinimo kūnu kontekste, kuris Vakarų visuomenėje priimamas kaip norminis nepasitenkinimas savo kūnu (Knafo, 2016). Svarbu paminėti, kad mergaitės jau nuo 4 iki 6 metų pradeda suprasti, kad buvimas apkūnaus sudėjimo visuomenėje

nėra priimtina (Jones, 2015). Vis dėlto, kitų autorių teigimu 4–5 metų amžiaus vaikai jau yra sąmoningi ir patys supranta apie savo kūno išvaizdą, ir apie tai, kaip jie dėl to jaučiasi (McCabe, Mellor & Mealey, 2016). Tad problemos, susijusios su kūno įvaizdžiu gali prasidėti jau 6 metų amžiaus, o vėlesniu gyvenimo laikotarpiu tik didėti (Schaefer & Salafia, 2014). Neigiamas kūno įvaizdis – rizikos veiksnys valgymo sutrikimų išsivystymui (Grenon et al., 2016), o padidėjusi valgymo sutrikimų rizika koreliuoja su depresija, menka savigarba, rizikinga elgsena, gyvenimo kokybės ir socialinio, emocinio bei fizinio funkcionavimo mažėjimu (Hochgraf, McHale, Fosco & 2018). Svarbu ir tai, kad pasak Arroyo, Segrin ir Andersen (2017), valgymo sutrikimai kelia didesnę mirtingumo riziką nei bet kuris kitas psichikos sveikatos sutrikimas. Taip pat nepasitenkinimas kūnu gali sąlygoti besaikio valgymo priepuolius, emocinį valgymą, neadekvatų požiūrį į mitybą ir kūno svorį (Patton, Beaujean & Benedict, 2014). Pasak Patton ir kitų (2014), nepasitenkinimas kūnu gali turėti įtakos nervinės bulimijos simptomų atsiradimui ar atkryčiui po nervinės anoreksijos gydymo.

Santykiai su tėvais taip pat gali turėti įtakos ir kūno įvaizdžio reiškiniui, nes šeima – kertinis akmuo skatinant sveiką vaikų mitybą ir teikiant socialinę paramą (Al Sabbah et al., 2009). Tėvai vaikams tampa pagrindiniu ir pirminiu informacijos apie sveikatos priežiūrą šaltiniu, todėl būtent jie atlieka svarbų vaidmenį formuojant teigiamus sveikos gyvensenos įpročius ir slopinant neigiamą aplinkos įtaką. Blogi santykiai tarp tėvų ir vaiko gali pakenkti jo psichologiniam prisitaikymui ir padidinti psichopatologijos riziką bei paskatinti nepasitenkinimą savo kūnu. Svarbu ir tai, kad jaunuoliai, kurių tėvai yra palaikantys rečiau patiria depresijos simptomus ir yra laimingesni. Al Sabbah ir kolegų (2009) atlikto tyrimo duomenimis, paaugliams, kuriems sudėtinga kalbėti apie sunkumus su tėvais buvo labiau nepatenkinti savo kūnu nei tie, kurie kalbant su tėvais sunkumų nepatiria. Verta paminėti ir tai, kad buvo pastebėta skirtumų tarp mamos ir tėvo vaidmens: nepasitenkinimas kūnu ir blogas kūno įvaizdis tarp mergaičių buvo susijęs su sunkumais kalbant ir bendraujant su abiem tėvais, o berniukai, kurie buvo nepatenkinti kūnu nurodė sunkumus kalbant tik su tėčiu (Al Sabbah et al., 2009). Kito tyrimo duomenimis, konfliktas tarp mamos ir vaiko, paskatino tik mergaičių susirūpinimą dėl svorio, o konfliktas su tėčiu sąlygojo tiek mergaičių, tiek berniukų susirūpinimą dėl kūno svorio padidėjimo (May et al., 2006). Vis dėlto, mergaitės yra dažniau nepatenkintos savo kūno įvaizdžiu nei berniukai (Al Sabbah et al., 2009). Šios problemos, susijusios su tėvų ir vaikų santykiais, yra mažo tėvų dalyvavimo vaikų gyvenime rodiklis. Tėvų išitraukimas iš vaikų gyvenimą siejamas su didesne vaiko socialine kompetencija, autonomija, teigiamu požiūriu į mokyklą, geresniais akademiniiais pasiekimais ir savigarba, o tėvų šaltumas ir kontrolė siejami su blogesne vaikų psichine sveikata (Al Sabbah et al., 2009). Svarbu paminėti tai, kad tėvų parama yra veiksnys, sąlygojantis teigiamą kūno įvaizdį paauglystėje nepaisant vaiko lyties (Bearman ir kt., 2006, cit. Holsen, Jones & Birkeland, 2012). Buvo pastebėta, kad jaunuoliai, kurie sulaukia pakankamos socialinės paramos geriau vertina savo kūną (Braush & Decker, 2014). Taigi, konfliktai

tarp tėvų ir vaikų bei tėvų suteikiama parama jų vaikams daro įtaką formuojantis jaunuolių kūno įvaizdžiui.

Svarbu tai, kad teigiami tėvų ir paauglių santykiai gali turėti apsauginę funkciją (de Vries, Vossen & van der Kolk – van der Boom, 2018). Socialiniai aplinkos veiksniai (tėvai, bendraamžiai, bendruomenė ir viešoji erdvė) sąlygoja vienas kito įtaką besivystančio jaunuolio gyvenime (Jordan, 2004, cit. de Vries et al., 2018). Atsižvelgiant į tai, viešoji erdvė gali turėti skirtingą poveikį vaikams, priklausomai nuo jų šeimos vidinio klimato (Fikkers ir kt., 2013, cit. de Vries et al., 2018). Pozityvūs tėvų ir vaikų santykiai gali apsaugoti juos nuo kenksmingų socialinių–kultūrinių įtakų kūno nepasitenkinimo atžvilgiu (de Vries et al., 2018). Jaunuoliai, turintys gerus santykius su savo tėvais, turi stabilesnį savęs jausmą, kuris sudaro sąlygas vystytis aukštesnei savivertei, nepriklausomai nuo socialinio patvirtinimo ir palyginimo su aplinkiniais žmonėmis. Be to, paaugliai turintys gerus santykius su savo tėvais, yra linkę mažiau įsisavinti ir palyginti save su visuomenėje priimtinais išvaizdos idealais ir taip tampa labiau apsaugoti nuo nepageidaujamo socialinio–kultūrinio poveikio (de Vries et al., 2018). Nepaisant to, tėvai gali riboti laiką, kurį vaikai praleidžia naršydami viešojoje erdvėje, dažnai pateikiančioje žalingus pranešimus apie lieknumo ir grožio kultą bei ugdyti vaiko kritinį mąstymą šių žinučių atžvilgiu (Hart, Cornell, Damiano & Paxton, 2015). Verta paminėti ir tai, kad būtent tėvai gali ugdyti vaiko atsparumą bendraamžių komentarams ar spaudimui vertinti liekną kūną bei mažą kūno svorį, skatindami vaikus priimti ne išvaizda, o verte pagrįstus sprendimus. Taip pat tėvai turintys teigiamą kūno įvaizdį, propaguojantys sveikus mitybos įpročius ir vengiantys išvaizdos stereotipų gali padėti savo vaikui suformuoti teigiamą kūno įvaizdį bei palankų požiūrį į savo kūną (Hart et al., 2015).

Analizuojant kūno įvaizdžio reiškinį ir su juo susijusias problemas būtina suprasti, kad neigiamas kūno įvaizdis yra susijęs su daugybe galimų neigiamų pasekmių, tokių kaip žemas pasitenkinimas gyvenimu, prasta savigarba, padidėjusi depresijos rizika ir mitybos patologijos (Taniguchi & Thompson, 2015). Be to, patiriamos nesėkmės siekiant trokštamo kūno svorio gali paveikti asmenį visose gyvenimo srityse ir paskatinti mažesnę pasitikėjimą savimi. Nepaisant to, nesveikos mitybos praktikavimas yra susijęs su nepakankamu mitybos maistingumu ir žema saviverte bei psichosomatiniais skundais (Kelly et al., 2015), o sutrikusi mityba ir žema savivertė siejama su padidėjusia savižudybės rizika (Brausch & Decker, 2014). Buvo pastebėtas tiesioginis ryšys tarp sutrikusios mitybos ir suicidinių minčių, o netiesioginis ryšys nustatytas analizuojant menką pasitenkinimą kūnu ir mintis apie savižudybę, patiriant depresijos simptomus (Brausch & Decker, 2014). Tai leidžia daryti prielaidą, kad sutrikusi mityba yra susijusi su padidėjusia savižudybės rizika tiek patiriant depresijos simptomus, tiek jų neišgyvenant (Brausch & Decker, 2014). Nepaisant to, Carter, Smith, Bostick ir Grant (2014) teigimu, neigiamas kūno įvaizdis gali būti stipriau susijęs su depresijos simptomų palaikymu, nei pačios depresijos išsivystymu. Verta paminėti, kad

nepasitenkinimas kūnu yra susijęs ne vien tik su depresijos simptomais, tačiau ir su padidėjusia savižudybės rizika (Patton ir et al., 2014). Roscoät ir kitų (2016) atlikto tyrimo duomenimis, nepasitenkinimas savo kūno svoriu yra vienas iš reikšmingiausių prognozinių veiksnių savižudybės bandymams nepaisant asmens lyties. Svarbu ir tai, kad Sharaf, Thompson ir Walsh (2009) nustatė reikšmingas sąsajas tarp savigarbos ir savižudybės rizikos elgesio (pavyzdžiui, bandymų atlikti savižudybę, savižudybės idėjų) tarp paauglių, o menka savigarba savo ruožtu gali būti susijusi su neigiamu kūno įvaizdžiu.

Nagrinėjant mokslinę literatūrą galima pastebėti, kad mokslininkų didesnis dėmesys visada krypdavo prie nepasitenkinimo kūnu ir valgymo sutrikimų moterų imtyje, tačiau dabar dėmesys vyrų populiacijai taip pat didėja (MacNeill, Best & Davis, 2017). Ideali moteriškos figūros suvokimas gali būti siejamas su žiniasklaida, kurioje vis dar akcentuojamas lieknas moters kūnas, kas gali tiesiogiai daryti įtaką moterų kūno nepasitenkinimui ir dėmesio koncentracijai į kūno vaizdą. Svarbu tai, kad Vakarų visuomenėje moterų valgymo sutrikimai, maisto ribojimas ir laikymasis dietos tapo tarsi įprastas kasdienis elgesys. Verta paminėti, kad pasak Dalley, Buunk ir Umit (2009), nepasitenkinimas savo kūnu yra susijęs ir su asmenybės savybėmis: nepasitenkinimas savo kūnu ir valgymo sutrikimai yra susiję su aukštesniu neurotiškumu ir žemesniu ekstraversijos lygiu (MacLaren & Best, 2009; Roberts & Good, 2010; Swami et al., 2010). Svarbu tai, kad neurotiškumas sustiprina neigiamą kitų kintamųjų, tokių kaip KMI, poveikį (Tylka & Wood-Barcalow, 2015). Vadovaujantis MacNeill ir kolegų (2017) atlikto tyrimo duomenimis, vyrai, kurie pasižymėjo didesniu neurotiškumu ir žemesniu sąmoningumu buvo labiau nepatenkinti kūno įvaizdžiu, tačiau moterys vis dėlto pasižymėjo didesniu neurotiškumu ir buvo labiau nepatenkintos savo kūnu nei vyrai. Žvelgiant iš to, galima daryti prielaidą, kad neurotiškumas gali veikti kaip tarpinis veiksnys tarp lyties ir kūno nepasitenkinimo (MacNeill et al., 2017). Svarbu paminėti ir tai, kad būtent didesnis neurotiškumas pastebimas ir priklausomos asmenybės atveju (Samuel & Widiger, 2008).

1.4. Darbo tikslas ir uždaviniai

Mokslinių tyrimų, kurie analizuotų santykio su autoritetu, priklausomos asmenybės sutrikimo ir kūno įvaizdžio reiškinių tarpusavio priklausomybę rasti nepavyko, tačiau esami empiriniai duomenys leidžia svarstyti apie galimas jų sąsajas ir tarpusavio ryšius, nes visi nagrinėjami konstruktai siejasi su vidiniu asmens pasauliu, asmenybės bruožais, jo pasitikėjimu savimi, ankstesnių santykių patyrimu ir esamų problemų specifika. Tad šio būsimo tyrimo **tikslas** – išsiaiškinti priklausomų asmenybių santykio su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumus.

Uždaviniai ir klausimai:

1. Įvertinti kiek priklausomi asmenys reflektuoja priklausomos asmenybės bruožų.

2. Išanalizuoti priklausomų asmenybių santykį su autoritetu.
3. Įvertinti priklausomų asmenų ankstyvuosius santykius su tėvais.
4. Tirti priklausomų asmenybių kūno įvaizdį ir jo sąsajas su santykiais su tėvais.
5. Tirti santykių su autoritetu ir tėvais bei kūno įvaizdžio sąsajas su priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu.

2. METODAI

2.1. Tyrimo eiga

Empirinis tyrimas buvo atliktas 2022 m. vasario – kovo mėnesiais Kęstučio Dvarecko įsteigtoje bendruomenėje „Aš esu“ ir Respublikiniame Vilniaus priklausomybės ligų centre. Prieš pradėdant vykdyti tyrimą, įstaigose besilankantys asmenys buvo informuojami organizacijų darbuotojų ir kviečiami dalyvauti. Taip pat, tiriamųjų buvo prašoma užpildyti asmens informavimo ir sutikimo dalyvauti tyrime formą. Pagrindiniai dalyvavimo tyrime kriterijai:

- Asmuo turi būti pilnametis;
- Asmuo susiduria su tarpasmeninių santykių problemomis, tokiomis kaip nuolatinė baimė būti vienam, netekti santykių ir negebėjimas pasirūpinti savimi.

Atliekamo kiekybinio duomenų rinkimo metu respondentai pildė anonimines anketas sutarto susitikimo metu. Prieš anketavimą tyrimo dalyviams, sutikusiems dalyvauti, buvo paaiškinama apie tyrimo tikslą, anketos pildymo taisykles ir primenama apie konfidencialumo užtikrinimą. Anketavimą vykdė tyrimo autorė taip sudarant galimybes atsakyti tiriamiesiems, kuriems galėjo kilti klausimų ar neaiškumų. Anketos pildymas truko apie 20-25 minutes.

2.2. Tyrimo imtis

Atliekamame tyrime sutiko dalyvauti 95 asmenys. Tyrimo dalyvių atranka buvo vykdoma su įstaigose dirbančių specialistų pagalba atsitiktinės atrankos principu. Tiriamiesiems buvo žodžiu suteikiama informacija apie vykdomą tyrimą ir kviečiama prie jo prisijungti.

63,2 proc. tyrimo dalyvių sudarė vyrai, o 36,8 proc. moterys. Tiriamųjų amžius nuo 22 iki 61 metų ($M=39,4$, $SD=8,19$). Verta paminėti tai, kad 85,3 proc. imties tiriamųjų gyvena didmiestyje, mažiau nei pusė (45,3 proc.) turi bent vidurinę išsilavinimą ir kiek daugiau nei pusė (54,7 proc.) neturi romantinių santykių. Bendrosios imties charakteristikos pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Demografinės imties charakteristikos

Charakteristika	n	proc.
<i>Lytis</i>		
Vyras	60	63,2
Moteris	35	36,8
<i>Gyvenamoji vieta</i>		
Didmiestis	81	85,3
Miestas	9	9,5
Miestelis, kaimas	5	5,3
<i>Išsilavinimas</i>		
Pradinis	3	3,2
Pagrindinis	29	30,5
Vidurinis	43	45,3
Aukštesnysis, neuniversitetinis aukštasis	17	17,9
Universitetinis aukštasis (bakalauro laipsnis)	1	1,1
Universitetinis aukštasis (magistro laipsnis)	2	2,1
<i>Šeiminė padėtis</i>		
Nevedęs, netekėjusi	52	54,7
Vedęs, ištekėjusi	21	22,1
Gyvena su partneriu (-e)	11	11,6
Išsiskyres (-usi)	11	11,6

2.3. Tyrimo instrumentai

Renkant tyrimo duomenis naudotos anketos, kurias sudarant remtasi kitų autorių sudarytais klausimynais ir skalėmis bei socialiniais demografiniais klausimais. Iš viso anketavimo metu naudoti 4 skirtingų autorių (ar jų grupių) sukurti klausimynai. Instrumentai, kurie buvo anglų kalba, buvo išversti ir atlikti dvigubi jų vertimai.

Priklausomos asmenybės įvertinimui naudotas „Dependent Personality Questionnaire (DPQ)“ sudarytas Tyrer, Morgan ir Cicchetti (2004). Klausimynas skirtas nustatyti asmenis, kurie turi priklausomos asmenybės sutrikimą. 8 klausimų klausimynas, sudarytas remiantis TLK-10 ir PAS (angl. *Personality Assessment Schedule*), naudojant bruožus, apibūdinančius priklausomos asmenybės charakteristiką. Kiekvieną klausimą tiriamieji turi įvertinti 0–3 balų skalėje pagal tai, kaip jie įprastai jaučiasi. Klausimynas anglų kalba yra laisvai prieinamas internete, tačiau Lietuvoje naudotas nebuvo, todėl tyrime priklausomos asmenybės bus vertinamos kaip turinčios daugiau išreikštų priklausomos asmenybės bruožų. Šio klausimyno vidinis suderintumas – 0,67. Duomenų analizei naudojamas suminis balas, varijuojantis nuo 0 iki 24 balų. Tolesnėje duomenų analizėje buvo remiamasi klausimyno autorių nurodyta 14 balų riba, žyminčia, kad asmuo turi priklausomos asmenybės sutrikimą.

Santykis su autoritetu vertintas skale, kurią parengė Grigutyte ir Gudaitė (2015). 28 teiginių skalė skirta įvertinti išorinį ir vidinį santykį su autoritetu. Teiginius tiriamieji turi įvertinti penkių

balų skale nuo „visiškai tinka“ iki „visiškai netinka“. Skalė sudaryta iš penkių subskalių, kurios sudaro dvi plačias santykio su autoritetu dimensijas: vidinę ir išorinę. Išorinis santykis su autoritetu apima maištingą/priešišką santykį (pvz.: „Man svarbu priešintis net ir tada, kai tai neduoda jokios naudos“), nerimastingą/vengiantį santykį (pvz.: „Kai reikia prisiimti atsakomybę, esu linkęs (-usi) apsimesti silpnėsi (-ė)“) ir konstruktyvų santykį su autoritetu (pvz.: „Gebu užmegzti ryšį su autoritetais“). Vidinis autoritetas apima savivertės/pasitikėjimo savimi poskalę (pvz.: „Pasitikiu savimi ir galiu intuityviai priimti gerus sprendimus“) ir dvasingumo/pasitikėjimo viršasmeninėmis galiomis subskalę (pvz.: „Manau, kad žmogaus gyvenimo pilnatvė priklauso nuo gero santykio su dvasiniu vadovu“). Vidinis skalės ir subskalių suderintumas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Skalės santykio su autoritetu vidinis suderintumas

Santykio pobūdis	Subskalė	Teiginių skaičius	Autorių pateikta Cronbach α	Cronbach α šiame tyrime
Išorinis	Maištingas/priešiškas santykis su autoritetu	5	0,62	0,78
	Nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu	6	0,73	0,85
	Konstruktyvus santykis su autoritetu	6	0,65	0,59
Vidinis	Savivertė/pasitikėjimas savimi	6	0,72	0,87
	Dvasingumas/pasitikėjimas viršasmeninėmis galiomis	5	0,86	0,92

Ankstyvieji santykiai su tėvais buvo vertinami naudojant laisvai prieinamus tėvų – vaikų ryšio skalės PBI mamos ir tėvo klausimynus (angl. *Parental Bonding Instrument*, santr. PBI). Originalo autoriai – Parker, Tupling ir Brown (1979). Lietuviškas klausimyno vertimas yra atliktas Pranckevičienės, Šeibokaitės ir Žardeckaitės-Matulaitienės 2009 metais. Instrumentas skirtas matuoti vaiko ir tėvų santykius retrospektyviai, t. y. kaip asmuo prisimena ir vertina ypatumus susijusius su jo ir tėvų santykiais iki jam sukankant 16 metų. Originalios versijos autoriai išskyre pagrindinius tėvų auklėjimo aspektus, kuriuos supranta vaikas – tėvų rūpestis ir perdėta globa. Skalę sudaro 25 teiginiai, vertinami keturių balų skalėje nuo „visiškai netinka“ iki „labai tinka“. Skaičiuojamas suminis balas.

Rūpesčio subskalės įvertis parodo mamos ir tėčio empatiją ir rūpestį vaiko atžvilgiu, o perdėtos globos subskalė nurodo apie tai, kiek labai tėvai buvo pažeidžiantys vaiko privatumą, kontroliuojatys ir neskatinantys savarankiškumo. Pagal rūpesčio ir perdėtos globos įverčius tėvų auklėjimo stilių galima susikirstyti į keturias kategorijas: mylintys ir ribojantys (aukšti rūpesčio ir perdėtos globos balai), šalti ir kontroliuojantys (žemi rūpesčio ir aukšti perdėtos globos balai), optimalus auklėjimo stilius (aukšti rūpesčio ir žemi perdėtos globos įverčiai) bei neprižiūrintis auklėjimo stilius (žemi rūpesčio ir perdėtos globos balai). Vis dėlto, šiame tyrime skirstymas nebus taikomas, nes tam

reikalinga klausimyno standartizacija Lietuvos imčiai, o tai turimomis žiniomis nebuvo įgyvendinta. Šio tyrimo PBI subskalių Cronbach α : su mama – 0,80, su tėčiu – 0,71.

Kūno įvaizdis vertintas „Funkcionalumo vertinimo skale“ (ang.: *Functionality Appreciation Scale*, Alleva, Tylka, & Kroon Van Diest, 2017), sudaryta iš 7 klausimų apie kūno funkcionalumą, kuris apima „kūno vertinimą, pagarbą jam už tai, ką jis sugeba neapsiribojant vien tik kūno funkcionalumo supratimu (pvz.: žinojimas, kad kūnas gali virškinti maistą vs dėkingumas kūnui, kad jis gali virškinti)“ (Alleva et al., 2017, p. 29). Teiginiai vertinami penkiabale sistema nuo „visiškai nesutinku“ iki „visiškai sutinku“ ir skaičiuojamas suminis balas. Klausimyno vidinis suderintumas – 0,96.

Socialinės-demografinės charakteristikos apėmė klausimus apie tiriamųjų lytį, amžių, šeiminių padėčių, gyvenamąją vietą, išsilavinimą, visuomeninį aktyvumą, tikėjimą, profesinį užimtumą.

2.4. Duomenų analizė

Kiekybiniai tyrimo duomenys buvo suvedami ir koduojami „MS Excel 2013“ programoje, o statistinė duomenų analizė atliekama naudojant „IBM SPSS 20.0“ programą. Rezultatai laikomi statistiškai reikšmingais, kai $p < 0,05$.

Kiekybiniai tyrimo duomenys analizuojami vienmatės ir dviatės analizės būdu. Vienmatėje analizėje įverčių centrinė reikšmė ir sklaida pateikiama nurodant vidurkius, medianas, standartinius nuokrypius (SD); dažnumas apibūdinamas nurodant procentinį pasiskirstymą (%). Tolydžiųjų rodiklių pasiskirstymas pagal normalųjį skirstinį buvo tikrintas apskaičiuojant eksceso ir asimetrijos koeficientus.

Analitinėje statistikoje atliekant dviatę analizę, dviejų nepriklausomų grupių vidurkiams palyginti taikytas Studento t kriterijus nepriklausomoms imtims, o esant daugiau nei dviems grupėms naudota ANOVA dispersinė analizė (pateikiant F kriterijus ir p reikšmes). Vidutiniai rangai tarp dviejų grupių lyginti taikant Mano-Vitnio U kriterijų, o esant didesniai grupių kiekiui naudotas Kruskalo-Voliso H kriterijus. Tolydžiųjų kintamųjų ryšiai vertinti naudojant Spirmeno koreliacijos koeficientą (ρ), nes ne visi tolydieji rodikliai buvo pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, ir Pearsono koreliacijos koeficientą tolydžiųjų kintamųjų sąsajų vertinimui. Klausimynų vidiniam suderintumui įvertinti buvo skaičiuojamas Cronbach alfa (α) koeficientas. Kintamųjų priklausomybei įvertinti skaičiuota tiesinė regresija.

3. REZULTATAI

3.1. Priklausomos asmenybės sutrikimo bruožai

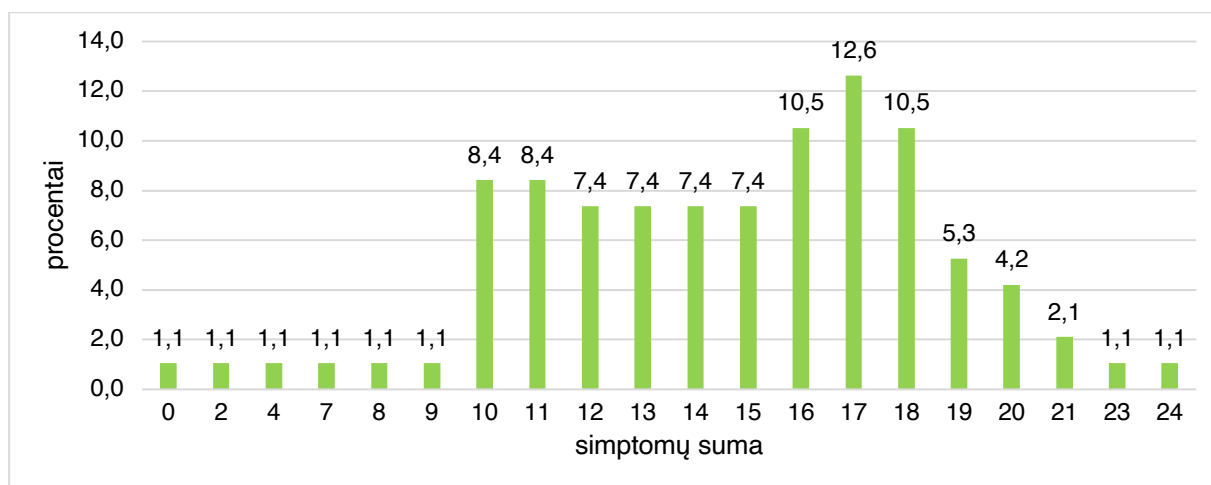
Siekiant įvertinti priklausomos asmenybės bruožus ir jų raišką, tiriamųjų buvo prašoma atsakyti į teiginius, apibūdinančius priklausomos asmenybės charakteristiką. Apibendrinus tyrimo rezultatus nustatyta (4 lent.), kad respondentai pasižymi priklausomos asmenybės sutrikimo bruožais (mediana 15 simptomų, $M = 14,6$, $SD = 4,15$).

4 lentelė. Priklausomos asmenybės sutrikimo bruožai: simptomų skaičius

Priklausomos asmenybės bruožai	
Mediana	15
Vidurkis	14,6
Standartinis nuokrypis	4,15
Asimetrija	-0,73
Ekscesas	1,40
	0 0
	25 12
Procentiliai	50 15
	75 17
	100 24

Tolesnėje rezultatų analizėje buvo remtasi klausimyno autorių nustatytu priklausomos asmenybės sutrikimo simptomų skaičiumi, kuris žymi, jog asmuo, kurio simptomų suminis balas yra 14 ir daugiau, turi priklausomos asmenybės sutrikimą.

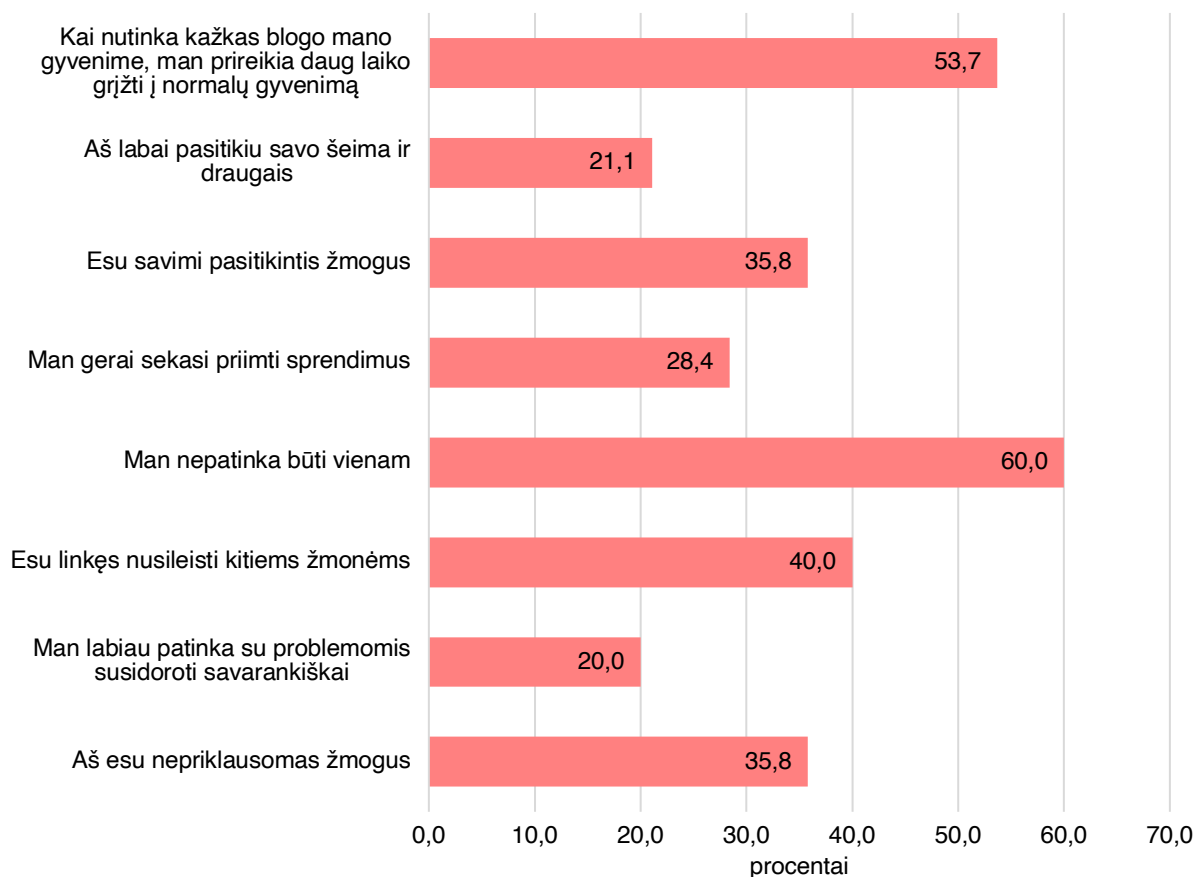
Atliktų rezultatų analizė parodė (1 pav.), kad 62,1 proc. tiriamųjų nurodo keturiolika ar daugiau galimo priklausomos asmenybės sutrikimo simptomų.

1 pav. Priklausomos asmenybės sutrikimo rizika: simptomų skaičius

Gauti rezultatai rodo (2 pav.), kad tiriamiesiems būdingiausi priklausomos asmenybės simptomai yra nenoras būti vienam (60 proc.), sunkumai grįžtant į normalų gyvenimą po neigiamų įvykių (53,7 proc.) ir polinkis nusileisti kitiems asmenims (40 proc.).

2 pav. Priklausomos asmenybės simptomai

Vertinant priklausomos asmenybės sutrikimo simptomus pagal socialines-demografines charakteristikas reikšmingų skirtumų nerasta, tačiau pastebėta (5 lent.), kad vyrai nurodo didesnę priklausomos asmenybės sutrikimo simptomų skaičių nei moterys ($U=1015,00$, $p=0,748$). Pastebimas skirtumas, kad kaime gyvenantys asmenys dažniau nei miesto gyventojai išreiškia priklausomos asmenybės sutrikimo požymius ($U=552,50$, $p=0,856$). Be to, nustatyta, kad asmenys turintys partnerį dažniau nei neįsipareigoję žmonės ($U=907,00$, $p=0,344$) pasižymi priklausomos asmenybės sutrikimo bruožais. Detalesnė informacija apie priklausomos asmenybės sutrikimo skirtumus pagal socialines-demografines charakteristikas pateikiama 5 lentelėje.

5 lentelė. Priklausomos asmenybės sutrikimo rizikos palyginimas pagal socialines-demografines charakteristikas

	Kintamieji	Vidutiniai rangai	Kriterijus	p
<i>Lytis</i>	<i>Moteris</i>	47,00	U=1015,00	0,748
	<i>Vyras</i>	48,58		
<i>Gyvenamoji vieta</i>	<i>Miestas</i>	47,82	U=552,50	0,856
	<i>Kaimas</i>	49,04		
	<i>Pagrindinis</i>	46,70		
<i>Išsilavinimas</i>	<i>Vidurinis</i>	48,33	H=0,179	0,914
	<i>Aukštasis</i>	49,38		
<i>Šeiminė padėtis</i>	<i>Neįsipareigojęs (-usi)</i>	46,40	U=907,00	0,344
	<i>Turi partnerį (-ę)</i>	51,16		

Verta paminėti tai, kad analizuojant ryšį tarp priklausomos asmenybės ir amžiaus nebuvo rasta reikšminga sąsaja ($r=-0,034$, $p=0,743$).

Atlikta rezultatų analizė parodė, kad didžioji dalis (62,1 proc.) tiriamųjų turi išreikštus priklausomos asmenybės sutrikimo bruožus. Nustatyta, kad statistiškai reikšmingų skirtumų tarp socialinių-demografinių charakteristikų ir priklausomos asmenybės sutrikimo nėra, tačiau pastebėta, kad vyrai ir kaime gyvenantys bei partnerį turintys asmenys turi labiau išreikštus priklausomos asmenybės sutrikimo bruožus.

3.2. Priklausomų asmenų santykis su autoritetu

Santykis su autoritetu vertintas naudojantis Grigutytės ir Gudaitės (2015) sudaryta skale. Tyrimo dalyviai turėjo įvertinti teiginius, apibūdinančius jų santykį su išoriniu ir vidiniu autoritetu. Gautų duomenų analizė parodė (6 lent.), kad vidutinis išorinis autoritetas apima 50,6 balo (SD=8,21), o vidutinis vidinis autoritetas yra 31,9 balo (SD=10,11), t. y. kiek aukštesni nei teorinis vidurkis. Nagrinėjant tiriamųjų vyraujantį išorinį santykį su autoritetu pastebėta, kad tirtoje imtyje labiausiai dominuoja nerimastingas/vengiantis ($M=20,4$, $SD=5,06$) santykis, o tiriamųjų vidinis autoritetas pasižymi saviverte/pasitikėjimu savimi ($M=16,4$, $SD=4,99$) (6 lent.)

6 lentelė. Santykis su autoritetu, suminis balas

	Santykis su autoritetu	Vidurkis (SD)	Asimetrija	Ekscesas
Išoriniai santykiai	<i>Maištingas/priešiškas</i>	13,1 (3,59)	-0,44	0,08
	<i>Nerimastingas/vengiantis</i>	20,4 (5,06)	0,40	-0,48
	<i>Konstruktivus</i>	17,0 (5,60)	0,09	-0,34
	<i>Bendra</i>	50,6 (8,21)	0,58	-0,40
Vidiniai santykiai	<i>Savivertė/pasitikėjimas savimi</i>	16,4 (4,99)	-0,27	-0,34
	<i>Dvasingumas/pasitikėjimas viršasmeninėmis galiomis</i>	15,6 (5,53)	-0,06	-0,96
	<i>Bendra</i>	31,9 (10,11)	-0,09	-0,44

Lyginant santykį su autoritetu tarp lyčių nenustatyta reikšmingų skirtumų (7 lent.), tačiau pastebėta tendencija, kad išoriniame santykyje su autoritetu tiek vyrai (M=20,7, SD=5,16), tiek moterys (M=19,9, SD=4,92) labiau pasižymi nerimastingu/vengiančiu santykiu. Analizuojant vidinį autoritetą buvo pastebėta, kad vyrai labiau pasižymi dvasingumu/pasitikėjimu viršasmeninėmis galiomis (M=16,3, SD=6,64), o moterys – savivertė/pasitikėjimu savimi (M=16,7, SD=5,39). Lyginant santykį su autoritetu pagal gyvenamąją vietą reikšmingų skirtumų pastebėta nebuvo (7 lent).

7 lentelė. Santykio su autoritetu palyginimas pagal lytį ir gyvenamąją vietą

	KINTAMIEJI	Lytis		t	p	Gyvenamoji vieta		t	p	
		Moterys	Vyrai			Miestas	Kaimas			
SANTYKIS SU AUTORITETU	Išorinis santykis	Maištingas/ priešiškas	13,9 (3,58)	12,7 (3,55)	-1,57	0,121	13,3 (3,69)	12,1 (2,88)	1,12	0,264
		Nerimastingas/ vengiantis	19,9 (4,92)	20,7 (5,16)	0,66	0,514	20,6 (4,71)	19,1 (6,79)	1,00	0,320
		Konstruktivus	16,3 (6,48)	17,5 (5,03)	1,00	0,320	17,1 (5,78)	17,2 (4,58)	-0,09	0,932
		Bendras	50,2 (7,83)	50,9 (8,48)	0,41	0,686	51,0 (8,23)	48,5 (8,02)	1,05	0,297
	Vidinis santykis	Savivertė/ pasitikėjimas savimi	16,7 (5,39)	16,2 (4,78)	-0,48	0,630	16,2 (4,72)	17,5 (6,43)	-0,90	0,370
		Dvasingumas/ pasitikėjimas viršasmeninėmis galiomis	14,3 (5,18)	16,3 (5,64)	1,70	0,094	15,5 (5,48)	16,1 (6,03)	-0,34	0,732
		Bendras	31,1 (8,34)	32,4 (6,84)	0,83	0,409	31,7 (7,55)	32,9 (6,70)	-0,57	0,571

Vertinant skirtumus tarp santykio su autoritetu ir išsilavinimo (8 lent.) buvo pastebėta, kad asmenys, kurie yra įgyję aukštąjį išsilavinimą, pasižymi stipresniu nerimastingu/vengiančiu santykiu su autoritetu (F=4,37, p=0,015), kitais žodžiais tariant, pastebi, kad jie labiau bijojo egzaminų nei kiti, susidūrė su situacijomis, kai teko paklusti kito valiai. Kitokia tendencija stebima analizuojant konstruktyvų santykį su autoritetu. Asmenys, turintys vidurinį išsilavinimą, geba lengviau užmegzti konstruktyvų santykį su autoritetu (F=5,08, p=0,008): jie jaučia, kad tėvai jais didžiuojasi, yra sutikę tikrų autoritetų ir juos prisimena su pagarba. Be to, asmenys, turintys vidurinį išsilavinimą labiau pasitiki savimi (F=4,39, p=0,015). Kita vertus, asmenys su pagrindiniu išsilavinimu turi stipresnį vidinį autoritetą bendrai (F=4,20, p=0,018) lyginant su asmenimis turinčiais vidurinį ar aukštąjį išsilavinimą. Vertinant skirtumus pagal šeiminių padėtį nustatyta, kad vieniši asmenys turi geresnį konstruktyvų (t=2,18, p=0,032) santykį su išoriniais autoritetais ir stipresnį vidinį autoritetą (t=2,10, p=0,039) nei turintys partnerį (-ę) tiriamieji. Be to, neįsipareigoję asmenys yra dvasingesni ir labiau pasitiki aukštesnėmis galiomis (t=2,67, p=0,009) nei įsipareigoję tyrimo dalyviai (8 lent).

8 lentelė. Santykio su autoritetu palyginimas pagal išsilavinimą ir šeimines padėtis

KINTAMIEJI	Išsilavinimas			F	p	Šeiminė padėtis		t	p	
	Pagrindinis	Vidurinis	Aukštasis			Neįsipareigojęs (-usi)	Turi partnerį (-ę)			
Išorinis santykis	Maištingas/priešiškąs	12,7 (4,36)	14,0 (2,91)	12,0 (3,28)	2,47	0,090	13,2 (3,80)	13,0 (3,19)	0,26	0,793
	Nerimastingas/vengiantis	19,8 (5,36)	19,5 (4,42)	23,3 (5,04)	4,37	0,015	20,3 (5,13)	20,7 (4,98)	-0,37	0,716
	Konstruktivus	17,8 (5,40)	18,1 (5,62)	13,7 (4,73)	5,08	0,008	18,0 (5,78)	15,4 (4,86)	2,18	0,032
	Bendras	50,3 (7,55)	51,6 (9,29)	49,0 (6,65)	0,74	0,481	51,5 (8,58)	49,0 (7,28)	1,35	0,180
Vidinis santykis	Savivertė/pasitikėjimas savimi	16,6 (5,52)	17,5 (4,36)	13,7 (4,55)	4,39	0,015	16,5 (5,13)	16,2 (4,77)	0,32	0,747
	Dvasingumas/pasitikėjimas viršasmeninėmis galiomis	17,2 (5,27)	15,0 (5,49)	14,3 (5,71)	2,12	0,126	16,7 (5,42)	13,5 (5,22)	2,67	0,009
	Bendras	33,8 (7,64)	32,3 (7,13)	28,0 (6,44)	4,20	0,018	33,0 (7,50)	29,7 (8,83)	2,10	0,039

Analizuojant ryšį tarp tiriamųjų amžiaus ir santykio su autoritetu nebuvo rasta statistiškai reikšmingų koreliacijų.

3.3 Ankstyvieji santykiai su tėvais

Vertinant tiriamųjų santykius su tėvais retrospektyviai, iki 16 metų amžiaus, buvo naudotas tėvų-vaiko ryšio klausimynas (*angl.* PBI). Nustatyta, kad tiriamieji ankstyvuosiuose santykiuose su tėvais patyrė daugiau mamos rūpesčio ($M=23,2$, $SD=10,11$) ir perdėtos globos ($M=14,0$, $SD=7,90$) nei tėčio (9 lent).

9 lentelė. Santykis su tėvais, suminis balas

	Santykiai su tėvais	Vidurkis (SD)	Asimetrija	Ekscesas
MAMA	Rūpestis	23,2 (10,11)	-0,44	-0,80
	Perdėtas globojimas	14,0 (7,90)	0,11	-0,73
TĖTIS	Rūpestis	21,9 (11,27)	-0,30	-1,27
	Perdėtas globojimas	13,5 (8,69)	0,41	-0,42

Nustatyta (10 lent), kad vyrai, ankstyvuosiuose santykiuose su tėvais, jautė daugiau mamos rūpesčio ($t=2,76$, $p=0,007$) ir perdėto globojimo ($t=2,16$, $p=0,033$) nei moterys. Lyginant ankstyvuosius santykius su tėvais pagal išsilavinimą pastebėta, kad aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys patyrė daugiau mamos rūpesčio ($F=3,97$, $p=0,022$), o pagrindinį išsilavinimą įgiję tiriamieji sulaukė daugiau tėčio perdėto globojimo ($F=6,56$, $p=0,002$).

10 lentelė. Santykiai su tėvais, suminis balas

Kintamieji	Santykiai su tėvais				
	Mama		Tėtis		
	Rūpestis	Perdėtas globojimas	Rūpestis	Perdėtas globojimas	
<i>Lytis</i>	<i>Moteris</i>	19,6 (11,16)	11,7 (8,44)	46,35	11,4 (9,62)
	<i>Vyras</i>	25,3 (8,87)	15,3 (7,34)	41,07	14,7 (7,95)
	t (U)	2,76	2,16	(733,00)	1,68
	p	0,007	0,033	0,342	0,097
<i>Gyvenamoji vieta</i>	<i>Miestas</i>	23,1 (9,90)	13,9 (8,02)	44,31	13,3 (8,72)
	<i>Kaimas</i>	23,7 (11,63)	14,5 (7,50)	36,36	14,5 (8,74)
	t (U)	-0,21	-0,27	(404,00)	-0,48
	p	0,835	0,787	0,270	0,634
<i>Išsilavinimas</i>	<i>Pagrindinis</i>	20,3 (10,56)	15,4 (7,28)	36,65	17,1 (8,15)
	<i>Vidurinis</i>	23,0 (9,54)	13,7 (8,23)	43,21	13,1 (8,55)
	<i>Aukštasis</i>	28,2 (9,07)	12,3 (8,15)	52,63	8,5 (7,36)
	F (H)	3,97	1,03	(4,89)	6,56
p	0,022	0,362	0,087	0,002	
<i>Šeiminė padėtis</i>	<i>Neįsipareigojęs (-usi)</i>	22,4 (10,11)	14,8 (7,83)	40,60	14,3 (8,41)
	<i>Turi partnerį (-ę)</i>	24,7 (10,08)	12,4 (7,93)	47,64	11,9 (9,12)
	t (U)	-1,05	1,41	(677,50)	1,24
	p	0,296	0,163	0,212	0,218

3.4. Kūno įvaizdis

Vertinat kūno įvaizdį respondentų buvo prašoma įvertinti teiginius apie jų kūno funkcionalumą. Tyrimo rezultatai parodė, kad tiriamieji savo kūno funkcionalumą vidutiniškai vertina 4 balais (SD=0,81) iš galimų 5 balų.

Palyginus suvokiamą kūno funkcionalumą tarp lyčių buvo nustatyta (13 lent), kad tai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($t=0,26$, $p=0,796$). Atlikta rezultatų analizė parodė, kad statistiškai reikšmingas skirtumas pastebimas tik lyginant tiriamuosius pagal išsilavinimą: aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys yra labiau dėkingi kūnui ir geriau jį vertina ($t=3,47$, $p=0,035$) nei vidurinį ir pagrindinį išsilavinimą turintys žmonės (13 lent.).

13 lentelė. Kūno funkcionalumo vertinimas pagal socialines-demografines charakteristikas

Kintamieji	Kūno funkcionalumas			
	Vidurkis(SD)	t	p	
<i>Lytis</i>	<i>Moteris</i>	4,0 (0,81)	0,26	0,796
	<i>Vyras</i>	4,0 (0,82)		
<i>Gyvenamoji vieta</i>	<i>Miestas</i>	4,0 (0,78)	0,73	0,467
	<i>Kaimas</i>	3,8 (1,00)		
<i>Išsilavinimas</i>	<i>Pagrindinis</i>	3,8 (0,98)	3,47	0,035
	<i>Vidurinis</i>	4,0 (0,63)		
	<i>Aukštasis</i>	4,4 (0,79)		
<i>Šeiminė padėtis</i>	<i>Neįsipareigojęs (-usi)</i>	3,9 (0,83)	-1,97	0,052
	<i>Turi partnerį (-ę)</i>	4,2 (0,75)		

Analizuojant suvokiamo kūno funkcionalumo ir santykių su tėvais sąsajas pastebėta (14 lent.), kad santykiai su tėčiu yra stipriau susiję su tiriamųjų kūno funkcionalumu nei santykiai su mama. Tyrimo dalyviai, kurie turėjo rūpestingą tėtį geriau vertina savo kūną ir jo funkcionalumą ($\rho=0,55$, $p<0,001$), tačiau respondentai, kurių tėtis buvo per daug besirūpinantis, neskatinantis savarankiškumo, prasčiau vertina ir savo kūno funkcionalumą ($\rho=-0,46$, $p<0,001$). Tokia pati tendencija pastebima vertinant tiriamųjų kūno funkcionalumo sąsajas su ankstyvaisiais santykiais su mama, tačiau koreliacijos yra silpnos (14 lent).

14 lentelė. Santykių su tėvais sąsajos su kūno funkcionalumu

Santykiai su tėvais		Kūno funkcionalumas	
		ρ	p
Mama	<i>Rūpestis</i>	0,27	0,008
	<i>Perdėtas globojimas</i>	-0,26	0,011
Tėtis	<i>Rūpestis</i>	0,55	<0,001
	<i>Perdėtas globojimas</i>	-0,46	<0,001

Atlikta rezultatų analizė parodė (15 lent.), kad vyrai, kurie turėjo rūpestingą mamą, geriau vertina savo kūno funkcionalumą ($\rho=0,26$, $p=0,049$). Kitokia tendencija pastebima moterų imtyje: turėtas santykis su perdėtai globojančia mama neigiamai veikia jų suvokiamą kūno funkcionalumą ($\rho=-0,36$, $p=0,035$). Svarbu pastebėti tai, kad tiek vyrai ($\rho=0,48$, $p<0,001$), tiek moterys ($\rho=0,65$, $p<0,001$), kurios turėjo rūpestingą santykį su tėčiu geriau vertina savo kūną, o santykis su perdėtai globėjišku tėčiu neigiamai veikia ir respondentų suvokiamą kūno funkcionalumą (15 lent.).

15 lentelė. Santykių su tėvais sąsajos su kūno funkcionalumu pagal lytį

Santykiai su tėvais		Kūno funkcionalumas			
		Vyrai		Moters	
		r	p	r	p
Mama	<i>Rūpestis</i>	0,26	0,049	0,30	0,075
	<i>Perdėtas globojimas</i>	-0,22	0,095	-0,36	0,035
Tėtis	<i>Rūpestis</i>	0,48	<0,001	0,65	<0,001
	<i>Perdėtas globojimas</i>	-0,36	0,008	-0,65	<0,001

Apibendrinant rezultatus apie tiriamųjų kūno įvaizdį nustayta, kad tiriamieji vidutiniškai savo kūno funkcionalumą vertina 4 balais iš galimų 5. Pastebėta, kad aukštąjį išsilavinimą turintys asmenys geriau vertina savo kūną, jo funkcionalumą ir yra labiau dėkingi savo kūnui nei vidurinį ir pradinį išsilavinimą turintys tiriamieji. Analizuojant sąsajas tarp ankstyvųjų santykių su tėvais ir kūno funkcionalumo pastebėta, kad santykiai su tėčiu daro didesnę įtaką kūno vertinimui nei santykiai su mama. Patirtas rūpestingas tėvų santykis lemia, kad tiriamieji geriau vertina savo kūną, o perdėtas

globojimas, savarankiškumo neskatinimas ir perdėta kontrolė siejasi su prastesniu kūno funkcionalumo vertinimu.

3.5. Santykių su autoritetu ir tėvais bei kūno įvaizdžio sąsajos su priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu

Šiame tyrime buvo norima išsiaiškinti ar priklausoma asmenybė yra susijusi su santykiais su autoritetu bei kūno įvaizdžiu. Tuo tikslu naudota tiesinė regresija. Priklausomas kintamasis – priklausoma asmenybė. Nepriklausomi kintamieji: santykiai su tėvais, kūno funkcionalumas ir santykis su autoritetu: vidinis ir išorinis. Detalesnis santykio su autoritetu skaidymas nebuvo atliktas dėl nustatyto didelio kolinearumo.

Atlikta rezultatų analizė parodė (16 lent.), kad reikšmingos sąsajos nustatytos tarp priklausomos asmenybės sutrikimo ir santykių su autoritetu. Pastebėta, kad stipresnis santykis su išoriniu autoritetu: maištavimas prieš autoritetą, nerimas bendraujant su autoritetais turi sąsajų su didesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu ($\beta=0,272$, $p=0,026$). Be to, silpnėsnis vidinis autoritetas: mažesnis pasitikėjimas savimi ir savo jėgomis bei viršasmeninėmis galiomis susijęs su didesniu priklausomos asmenybės bruožu išreikštumu ($\beta=-0,259$, $p=0,001$) (16 lent.).

16 lentelė. Tiesinė regresija tarp tiriamų reiškinių

Nepriklausomi kintamieji			Priklausomas kintamasis					F	p	R ²
			Priklausomos asmenybės sutrikimas							
			B	β	p	VIF				
Santykiai su tėvais	Mama	<i>Rūpestis</i>	0,033	0,08	0,455	1,277	5,27	<0,001	0,324	
		<i>Perdėtas globojimas</i>	-0,021	-0,04	0,707	1,282				
	Tėtis	<i>Rūpestis</i>	0,074	0,201	0,144	2,117				
		<i>Perdėtas globojimas</i>	0,026	0,054	0,668	1,797				
Kūno funkcionalumas			0,747	0,146	0,289	2,134				
Santykis su autoritetu	<i>Išorinis</i>		0,138	0,272	0,026	1,641				
	<i>Vidinis</i>		-0,259	-0,464	0,001	1,933				

4. REZULTATŲ APITARIMAS

4.1. Tyrimo rezultatų aptarimas ir palyginimas su kitais moksliniais tyrimais

Santykis su autoritetu – viena universaliausių žmogaus patirčių, su kuria susiduriama nuo pat pirmųjų gyvenimo dienų. Pirmuoju santykiu su autoritetu etapu galima laikyti visišką kūdikio priklausomybę nuo tėvų (Bieliauskienė ir Gudaitė, 2016). Vėliau asmeniui bręstant sutinkama dar daugiau suaugusiųjų, kurie daro įtaką žmogaus gyvenimui ir pasirinkimams. Gyvenimo eigoje santykis su autoritetu gali kisti, tačiau vaikystė – vienas svarbiausių laikotarpių, kuriame formuojasi vidinio autoriteto pamatas ir gebėjimas megzti ryšį su išoriniais autoritetais. Šiame raidos etape formuojasi ir kitas darbe tiriamas reiškinys – kūno įvaizdis.

Atlikto empirinio tyrimo duomenimis, tirtoje imtyje – priklausomų žmonių – daugiau nei pusė pasižymi išreikštais priklausomos asmenybės sutrikimo bruožais, kurių būdingiausi: nenoras būti vienam, polinkis nusileisti kitiems ir ilgesnis reikiamas laiko momentas grįžti prie įprasto gyvenimo po neigiamų nutikimų. Panašios tendencijos pastebimos ir mokslinėje literatūroje, pavyzdžiui, Parmar ir Kaloiya (2018) atliko mokslinių tyrimų apžvalgą ir nustatė, kad asmenybės sutrikimai yra susiję su psichiką veikiančių medžiagų priklausomybe: asmenybės sutrikimai, gydomų nuo priklausomybės žmonių populiacijoje, svyruoja nuo 34,8 proc. iki 73,0 proc., kai bendroje populiacijoje asmenybės sutrikimų paplitimas svyruoja tarp 10 ir 14 procentų (Parmar & Kaloiya, 2018). Chakraborty (2022) atlikto literatūros apžvalgą, kurios duomenimis, nuo 14 iki 50 procentų priklausomų asmenų turi ir priklausomos asmenybės sutrikimą.

Svarbu išskirti tai, kad priklausomų asmenų imtyje pastebimas nerimastingumas ir autoriteto vengimas. Kadangi vidutinis tyrimo dalyvių amžius buvo 39 metai, tokius rezultatus galėjo lemti buvusi politinė valstybinė ir asmeniškai kiekvieną žmogų palietusi patirtis – sovietų okupacija ir autoritarinis režimas bei represijos. Vadovaujantis Gudaite (2016), asmenys, išgyvenę sovietų režimo laikotarpį turi pažeistą santykį su autoritetu, nes jį tapatina su agresoriumi, kurio bijoma, vengiama ir su kuriuo reikia kovoti. Visgi, priešingi rezultatai buvo pastebėti Rukšaitės ir Grigutytės (2016) atliktame tyrime, kuriame dalyvavo 405 asmenys. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad respondentai turi pozityvų santykį su išoriniais autoritetais ir mažiausiai jiems būdingas yra nerimastingas ir vengiantis santykis (Rukšaitė ir Grigutytė, 2016). Kita vertus, šiame tyrime dalyvavo priklausomi asmenys, o tai gali daryti įtaką stebimiems skirtumams lyginant tyrimo rezultatus su kitų mokslininkų atliktais darbais.

Kalbant apie vidinį autoritetą, tyrimo rezultatai parodė, kad tiriamiesiems labiau būdingas pasitikėjimas savimi nei pasitikėjimas viršasmeninėmis galiomis. Visgi, buvo pastebėti skirtumai lyginant vidinį autoritetą tarp lyties: vyrams labiau būdingas dvasingumas ir pasitikėjimas

viršasmeninėmis galiomis, o moterys labiau remiasi į pasitikėjimą savimi ir savivertę. Įdomu tai, kad tai visiškai priešingi rezultatai nei anksčiau minėtame Rukšaitės ir Grigutytės (2016) tyrime, kuriame būtent moterys labiau linkusios į dvasingumą, o vyrai labiau pasitiki savimi nei remiasi į viršasmenines galias. Gautus rezultatus galėjo lemti lyties pasiskirstymas imtyje: tyrime dalyvavo beveik dvigubai daugiau vyrų nei moterų, tad tampa sunku lyginti skirtumus pagal lytį autoriteto patyrimo su kitais moksliniais tyrimais.

Santykiai su tėvais yra susiję su asmenybės patologija suaugusio žmogaus gyvenime (Parker & Benson, 2004). Tėvų bendravimas, kasdienis elgesys ir auklėjimas daro įtaką vaikui, jo gyvenimo kokybei tiek esamuju laiko momentu, tiek ateityje (Eun, Paksarian, He & Merikangas, 2018), todėl kalbant apie psichologinę ir psichinę sveikatą svarbu atkreipti dėmesį į šį veiksni. Priklausomos asmenybės sutrikimas, santykis su autoritetu, kūno įvaizdis taip pat gali būti susiję su santykiais su tėvais. Analizuojant tyrimo rezultatus buvo nustatyta, kad tiriamieji patyrė daugiau mamos rūpesčio bei perdėtos globos nei tėčio. Tai pastebima ir kituose moksliniuose tyrimuose, pavyzdžiui, Cella, Iannaccone ir Cotrufo (2018) pastebėjo ne tik, kad respondentams mama vaikystėje suteikė daugiau rūpesčio, empatijos ir daugiau kontroliavo nei tėtis, tačiau ir tai, kad tėvų rūpestis yra apsauginis veiksnys valgymo sutrikimų etiologijoje. Svarbu tai, kad tyrimų duomenimis, mamos rūpestis siejamas su mažesne depresijos ir valgymo bei elgesio sutrikimų tikimybe, o tėčio rūpestis mažina agorafobijos, piktnaudžiavimo alkoholiu ir priklausomybės riziką, kita vertus perdėta tėvų kontrolė šių sutrikimų riziką didina (Eun et al., 2018). Be to, buvo pastebėta, kad vyrai patyrė daugiau mamos rūpesčio ir kontrolės nei moterys. Tokie rezultatai galimi, kadangi tyrime dalyvavusieji asmenys ne visada turėjo abu tėvus: visi respondentai turėjo mamą, tačiau pasitaikė atvejų, kai tyrimo dalyviai augo be tėčio.

Visgi, stebimi skirtumai tarp mamos ir tėčio rūpesčio bei perdėtos globos gali būti aiškinami remiantis ir tuo, jog mamos ir tėčiai turi skirtingus, vienas kita papildančius, vaidmenis (Keizer, Helmerhorst & Rijn-van Gelderen, 2019). Į mamas dažnai žiūrima kaip į saugų prieglobstį, o tėtis padeda vaikui tyrinėjant pasaulį (Keizer, et al., 2019). Ankstesni tyrimai patvirtino šią idėją: tėvai laikomi labiau skatinantys vaiko nepriklausomybę, o mamos yra labiau priimančios vaiką be išlygų (McCormick & Kennedy, 1994). Be to, gautiems rezultatams įtaką gali daryti ir skirtingi tėvų santykiai su vaiku pagal lytį: su berniukais ir su mergaitėmis tėvai gali elgtis skirtingai, nes berniukai gali būti socializuojami į vyriškus lyties vaidmenis, o mergaitės – į moteriškus, pavyzdžiui, tėvai gali skatinti daugiau berniuko savarankiškumo nei mergaitės (Keizer, et al., 2019).

Vertinant tiriamųjų kūno įvaizdį pasirinkta kūno įvertinimo perspektyva, nes tai pagrindinis teigiamo kūno įvaizdžio komponentas, reiškiantis dėkingumą, meilę ir pagarbą kūnui bei jo priėmimą (Tylka & Wood-Barcalow, 2015). Skirtingai nuo nepasitenkinimo kūnu, kuriame dėmesys labiau skiriamas išvaizdai, kūno funkcionalumas siejamas su sveikata, o tai suaugusiojo žmogaus amžiuje

yra vienas pagrindinių gyvenimo kokybės rodiklių. Priklausomi asmenys savo kūno funkcionalumą vertina keturias balais iš galimų penkių. Tyrimo rezultatais, kūno funkcionalumo vertinimas yra susijęs su ankstyvaisiais santykiais su tėvais. Nustatyta, kad tėvų rūpestis siejasi su geresniu kūno funkcionalumo vertinimu, o perdėtas globojimas turi sąsają su prastesniu kūno funkcionalumo įvertinimu. Svarbu tai, kad kūno vertinimui didesnę įtaką tirtoje imtyje turi santykiai su tėčiu. Oliveira, Ferreira ir Mendes (2016) nustatė, kad moterys, kurios vaikystėje sulaukė daugiau šilumos ir saugumo jausmo yra linkusios turėti priimančią ir pagarbų požiūrį į savo kūną nepaisant jo išvaizdos. Panašios tendencijos stebimos ir kituose tyrimuose: pasak Monteleone ir kolegų (2019) atlikto tyrimo, pacientai, sergantys valgymo sutrikimais patyrė daugiau tėvų kontrolės ir mažesnės suvokiamos tėvų priežiūros vaikystėje. Be to, pastebėta, kad didesnė motinos kontrolė sąlygoja didesnį socialinį nesaugumą (Monteleone et al., 2019). Verta paminėti tai, kad vadovaujantis Horesh, Sommerfeld, Wolf, Zubery ir Zalsman (2015), valgymo sutrikimus turinčios moterys pažymėjo apie neigiamus santykius su savo tėvu. Jos savo tėčius charakterizavo kaip pernelyg griežtus, baudžiančius ir itin besistengiančius apsaugoti, taip pat mažiau rūpestingus ir geranoriškus (Horesh et al., 2015). Tai reiškia, kad geri santykiai su tėčiu galimai yra ir apsauginis veiksnys, saugantis nuo valgymo sutrikimų išsivystymo. Šie mokslinių tyrimų duomenys sudaro prielaidas teigti, kad abiejų tėvų vaidmenys yra svarbūs formuojant žmogaus pasitenkinimą kūnų ir teigiamą kūno įvaizdį bei apsaugant nuo valgymo sutrikimų išsivystymo.

Pagrindinis šio mokslinio tyrimo tikslas buvo išanalizuoti priklausomų asmenybių ir santykių su autoritetu bei kūno įvaizdžio ypatumų sąsajas. Atlikus tiesinę regresinę analizę nustatyta, kad priklausomos asmenybės bruožų išreikštumas statistiškai reikšmingai susijęs su vidiniu ir išoriniu autoritetu. Stipresnis vidinis autoritetas susijęs su mažesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu, tačiau didesnis kliovimasis išoriniais autoritetais siejasi su didesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu. Aiškinant gautus rezultatus verta atsigręžti į „santykio su autoritetu“ vertinimo skalę – išorinis santykis vertinamas trimis dimensijomis: konstruktyviu, nerimastingu/vengiančiu ir maištingu/priešišku, o tai lemia, kad daugiau akcentuojamasi į disfunkcinį santykį su išoriniais autoritetais. Kita vertus, vidinis autoritetas labiau apima pozityvų ir teigiamą santykio pobūdį, tad gana natūralu, jog išorinis santykis su autoritetu šiame tyrime susijęs su didesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu, o stipresnis vidinis santykis siejasi su mažesne šių simptomų raiška.

4.2. Tyrimo ribotumai ir kritika

Svarbu paminėti, kad šis tyrimas turi keletą trūkumų. Visų pirma, tyrime dalyvavo ne itin didelė imtis tiriamųjų, o tai sumažina rezultatų ekstrapoliacijos galimybę, patikimumą ir validumą. Be to, tyrimo duomenys buvo gaunami tik iš pačių tiriamųjų – priklausomų asmenų, tai galėjo sąlygoti, kad

rezultatai nėra pakankamai validūs, nes tiriamųjų artimieji galėtų kitaip apibūdinti priklausomų asmenų santykius su autoritetu ir tėvais bei kūno įvaizdžio ypatumus. Taip pat, tiriamiesiems pildant anketą kilo klausimų apie menkavertiškumo kompleksą: tyrimo dalyviai apie jį nežinojo, tad galimai rezultatams galėjo įtakos turėti ir tyrėjos pateiktas paaiškinimas, kurį respondentai galėjo suprasti skirtingai. Dar vienas tyrimo ribotumų – kiekybinis tyrimo dizainas. Verta pastebėti, kad vienmomentinio tyrimo dizainais nesudaro galimybių spręsti apie priežastingumo ryšius ir įvertinti galimų jų prielaidų. Būtų naudinga atlikti kokybinį tyrimą siekiant giliau suprasti tyrinėjama priklausomų asmenybių santykį su autoritetu ir kūno įvaizdžiu, aiškintis kaip jis skiriasi individualaus patyrimo lygmenyje. Visgi, atlikus literatūros analizę pastebima, kad trūksta ir kiekybinių tyrimų apie priklausomas asmenybes ir santykį su autoritetu. Gauti rezultatai nurodo galimas mokslinių tyrinėjimų kryptis plėtojant šį suvokimą.

Nepaisant tyrimo ribotumų, būtų galima išskirti ir keletą privalumų. Vienas pagrindinių ir svarbiausių – Lietuvoje ir užsienyje tyrimo, vertinančio priklausomų asmenybių santykių su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumais nėra, tad šis mokslinis darbas prisideda tiriant minėtus reiškinius ir jų tarpusavio sąveiką.

Žvelgiant iš to, kad priklausomos asmenybės sutrikimas gali daryti įtaką žmonių gyvenimo kokybei, tyrimai šioje srityje yra tikrai naudingi ir reikalingi, nes leidžia aiškiau sužinoti apie galimus sunkumus ir sutrikimo daroma įtaką žmonių psichinei sveikatai ir savijautai bei gyvenimui. Ypač tikslinga vykdyti tyrimus šioje srityje, nes tai leistų formuoti ir koreguoti reabilitacijos ir gydymo programas ne tik priklausomos asmenybės sutrikimo atveju, tačiau ir priklausomybės nuo psichiką veikiančių medžiagų atveju. Tai sudarytų aiškesnį vaizdą kaip priklausomos asmenybės sutrikimas, santykis su autoritetu bei kūno įvaizdžiu veikia asmenis ir jų gyvenimą. Verta paminėti, kad tyrimo rezultatai atskleidė, jog priklausomos asmenybės bruožų išreikštumas susijęs su santykiu su autoritetu, o tai galima dar viena psichoterapinio gydymo temų siekiant pagerinti priklausomų asmenų ir asmenybių gyvenimo kokybę. Taigi, tyrimai šioje srityje yra tikrai naudingi ir reikalingi siekiant geresnės su psichinės sveikatos netolygumais susiduriančių žmonių gyvenimo kokybės.

IŠVADOS

1. Nustatyta, kad maištavimas prieš autoritetą, nerimas bendraujant su autoritetais yra susijęs su didesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu.
2. Stipresnis pasitikėjimas savimi ir savo jėgomis bei viršasmeninėmis galiomis yra susijęs su mažesniu priklausomos asmenybės bruožų išreikštumu.
3. Priklausomiems asmenims būdingiausi priklausomos asmenybės simptomai yra nenoras būti vienam, polinkis nusileisti kitiems ir nutikus blogiems įvykiams reikiamas ilgesnis laiko momentas grįžti į normalų gyvenimą.
4. Tyrimo rezultatai parodė, kad priklausomiems asmenims būdingas nerimastingas/vengiantis santykis su autoritetu.
5. Vertinant priklausomų asmenų ankstyvuosius santykius su tėvais nustatyta, kad tyrimo dalyviai patyrė daugiau mamos rūpesčio ir perdėtos globos nei tėčio.
6. Tiriamieji vidutiniškai savo kūno funkcionalumą vertina 4 balais iš galimų 5.
7. Nustatytas ryšys tarp ankstyvųjų santykių su tėvais ir kūno funkcionalumo: didesnis tėvų rūpestis susijęs su geresniu kūno vertinimu, o perdėtas globojimas siejasi su prastesniu kūno įvaizdžiu.
8. Ankstyvieji santykiai su tėčiu yra stipriau susiję su tiriamųjų kūno vertinimu nei santykiai su mama.

LITERATŪRA

- Ainsworth, M. D., Blehar, M., Waters, E., Wall, S. (1978). Patterns of attachment.
- Al Sabbah, H., Vereecken, C. A., Elgar, F. J., Nansel, T., Aasvee, K., Abdeen, Z., Ojala, K., Ahluwalia, N., Maes, L. (2009). Body weight dissatisfaction and communication with parents among adolescents in 24 countries: international cross sectional survey. *BMC Public Health*, 9, 52-62.
- Alleva, J. M., Tylka, T. L., & Van Diest, A. M. K. (2017). The Functionality Appreciation Scale (FAS): Development and psychometric evaluation in US community women and men. *Body Image*, 23, 28-44.
- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., Text Revision). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Andrikienė, L., Laurinaitis, E., & Milašiūnas, R. (2013). Psichoanalitinė terapija. *Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Vaistų žinios.*
- Arroyo, A., Segrin, C., Andersen, K.K. (2017). Intergenerational transmission of disordered eating: Direct and indirect maternal communication among grandmothers, mothers, and daughters. *Body Image* 20; 107–115.
- Bastiaansen, L., Rossi, G., Schotte, C., & De Fruyt, F. (2011). The structure of personality disorders: Comparing the DSM-IV-TR Axis II classification with the five-factor model framework using structural equation modeling. *Journal of Personality Disorders*, 25(3), 378-396.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The journal of early adolescence*, 11(1), 56-95.
- Bieliauskienė, I., & Gudaitė, G. (2016). Lyties veiksnys asmens santykiuose su autoritetais: kokybinė subjektyvaus patyrimo analizė. *Psichologija*, 53, 101-113
- Bornstein, R. F. (1998). Implicit and self-attributed dependency needs in dependent and histrionic personality disorders. *Journal of Personality Assessment*, 71(1), 1–14.
- Bornstein, R. F. (2012a). Dependent Personality Disorder. In T. A. Widiger (Ed.), *The Oxford Handbook of Personality Disorders* (pp. 505–526). Oxford: Oxford University Press.
- Bornstein, R. F. (2012b). Illuminating a neglected clinical issue: Societal costs of interpersonal dependency and dependent personality disorder. *Journal of clinical psychology*, 68(7), 766–781.
- Bornstein, R. F., & Cecero, J. J. (2000). Deconstructing dependency in a five-factor world: A meta-analytic review. *Journal of Personality Assessment*, 74(2), 324–343.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger. In *Attachment and loss: Volume II: Separation, anxiety and anger* (pp. 1-429). London: The Hogarth press and the institute of psycho-analysis.

- Brausch, A.M., Decker, K.M. (2014). Self-Esteem and Social Support as Moderators of Depression, Body Image, and Disordered Eating for Suicidal Ideation in Adolescents. *J Abnorm Child Psychol*, 42:779–789.
- Carter, J.S., Smith, S., Bostick, S., Grant, K.E. (2014). Mediating Effects of Parent–Child Relationships and Body Image in the Prediction of Internalizing Symptoms in Urban Youth. *J Youth Adolescence*, 43; 554–567.
- Cella, S., Iannaccone, M., & Cotrufo, P. (2020). Does body shame mediate the relationship between parental bonding, self-esteem, maladaptive perfectionism, body mass index and eating disorders? A structural equation model. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 25(3), 667-678.
- Chakraborty, I. (2022). Dependent Personality Disorder: A review Based on Mental Health Literacy Perspective. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Topics*, 3(2), 57-59.
- Cherry, K. (2015). Parenting styles: What they are and why they matters. Retrieved from <http://psychology.about.com/od/developmentalpsychology/a/parenting-style.htm>
- Collins, N. L., & Feeney, B. C. (2010). An attachment theoretical perspective on social support dynamics in couples: Normative processes and individual differences. *Support processes in intimate relationships*, 89-120.
- Dalley SE, Buunk AP, Umit T. Female body dissatisfaction after exposure to overweight and thin media images: the role of body mass index and neuroticism. *Pers Individ Dif*. 2009;47:47–51.
- Darling, N. (1999). *Parenting style and its correlates* (pp. 1-3). Champaign: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, University of Illinois.
- de Vries, D.A., Vossen, H.G.M., van der Kolk – van der Boom, P. (2018). Social Media and Body Dissatisfaction: Investigating the Attenuating Role of Positive Parent–Adolescent Relationships. *Journal of Youth and Adolescence* 48; 527–536.
- Dieckmann, H. (1977). Some aspects of the development of authority. *Journal of Analytical Psychology*, 22(3), 230-242.
- Disney, K. L. (2013). Dependent personality disorder: A critical review. *Clinical Psychology Review*, 33(8), 1184-1196.
- Doinita, N. E., Maria, N. D. (2015). Attachment and parenting styles. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 203, 199-204.
- Ebrahimi, L., Amiri, M., Mohamadlou, M., Rezapur, R. (2017). Attachment Styles, Parenting Styles, and Depression. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15, 1064-1068.
- Enten, R., Golan, M. (2008) Parenting styles and weight-related symptoms and behaviors with recommendations for practice. *Nutrition Review*, 66, 65-75

- Eun, J. D., Paksarian, D., He, J. P., & Merikangas, K. R. (2018). Parenting style and mental disorders in a nationally representative sample of US adolescents. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 53(1), 11-20.
- Faith, C. (2009). Dependent personality disorder: a review of etiology and treatment. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, 1(2), 7.
- Freud, S. (1989). The ego and the id (1923). *TACD Journal*, 17(1), 5-22.
- Furnham, A. (2018). A Big Five facet analysis of sub-clinical dependent personality disorder (Dutifulness). *Psychiatry Research* 270 (2018) 622–626.
- Gailienė D. Trauma and Culture. In D. Gailienė (Ed.). Lithuanian faces after transition: psychological consequences of cultural trauma. Vilnius. Eugrimas, 2015.
- Ganesan, S., Ravishankar, S.L., Ramalingam, S. (2018). Are body image issues affecting our adolescents? A cross-sectional study among college going adolescent girls. *Indian J Community Med*, 43:S42-6.
- Grenon, R., Tasca, G.A., Maxwell, H., Balfour, L., Proulx, G., Bissada, H. (2016). Parental bonds and body dissatisfaction in a clinical sample: The mediating roles of attachment anxiety and media internalization. *Body Image* 19; 49–56.
- Grogan, S. (2010). Promoting Positive Body Image in Males and Females: Contemporary Issues and Future Directions. *Sex Roles*, 63: 757–765.
- Gudaitė, G. (2014). Psichoterapijos veiksmingumas: terapiniai veiksniai ir subjektyviai išgyvenami pokyčiai. Žiūrėta internete.
- Gudaitė, G. (2016). *Santykis su autoritetu ir asmeninės galios pajauta*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Halliwell, E. (2015). Future directions for positive body image research. *Body Image*, 14; 177–189.
- Hamilton, C. E. (2000). Continuity and discontinuity of attachment from infancy through adolescence. *Child development*, 71(3), 690-694.
- Hart, L.M., Cornell, C., Damiano, S.R., Paxton, S.J. (2015). Parents and Prevention: A Systematic Review of Interventions Involving Parents that Aim to Prevent Body Dissatisfaction or Eating Disorders. *International Journal of Eating Disorders* 48:2 157–169.
- Heer, P. (2008). The relationship between college students' retrospective accounts of parenting styles and self-reported adult attachment styles. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*.
- Hochgraf, A.K., McHale, S.M., Fosco, G.M. (2018). Parent Responsiveness and Gender Moderate Bidirectional Links Between Self-Esteem and Weight Concerns During Adolescence. *Journal of Family Psychology*, 32(6); 828–834.

- Holsen, I., Jones, D.C., Birkeland, M.S. (2012). Body image satisfaction among Norwegian adolescents and young adults: A longitudinal study of the influence of interpersonal relationships and BMI. *Body Image* 9; 201–208.
- Horesh, N., Sommerfeld, E., Wolf, M., Zubery, E., Zalsman, G. (2015). Father–daughter relationship and the severity of eating disorders. *European Psychiatry* 30; 114–120.
- Hoskins, D. H. (2014). Consequences of Parenting on Adolescent Outcomes. *Journal of Societies*, 4, 506-531.
- Jones, M.E. (2015). The effect of parental warmth on girls’ drive for thinness: do both parents matter? North Dakota State University. Magistro darbas.
- Karavasilis, L., Doyle, A. B., Markiewicz, D. (2003). Associations between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 153–164.
- Keizer, R., Helmerhorst, K. O., & van Rijn-van Gelderen, L. (2019). Perceived quality of the mother–adolescent and father–adolescent attachment relationship and adolescents’ self-esteem. *Journal of youth and adolescence*, 48(6), 1203-1217.
- Kelly, C., Fitzgerald, A., Sentenac, M., Gakewski, J., Molcho, M., Gabhainn, S.N. (2015). Weight concerns among adolescent boys. *Public Health Nutrition: 19(3)*, 456–462.
- Klein, M. (2018). The Oedipus complex in the light of early anxieties (1945). In *The Oedipus complex today* (pp. 11-82). Routledge.
- Knafo, H. (2016). The Development of Body Image in School-Aged Girls: A Review of the Literature from Sociocultural, Social Learning Theory, Psychoanalytic, and Attachment Theory Perspectives. *The New School Psychology Bulletin; 13*, 2.
- Loas, G., Cormier, J., & Perez-Diaz, F. (2011). Dependent personality disorder and physical abuse. *Psychiatry research*, 185(1–2), 167–170.
- Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. In P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development* (pp. 1-101). New York: Wiley
- MacLaren VV, Best LA. Female students’ disordered eating and the big five personality facets. *Eat Behav.* 2009;10(3):192–5.
- MacNeill, L.P., Best, L.A., Davis, L.L. (2017). The role of personality in body image dissatisfaction and disordered eating: discrepancies between men and women. *Journal of Eating Disorders* (2017) 5:44
- May, A.L., Kim, J.Y., McHale, S.M., Crouter, A.C. (2006). Parent–adolescent relationships and the development of weight concerns from early to late adolescence. *International Journal of Eating Disorders* 39:8 729–740.

- Main, M., Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention, 1*, 121-160.
- McCabe, M.P., Mellor, D., Mealey, A. (2016). An educational programme for parents on the body image of preschool-aged boys. *Journal of Health Psychology, 21(7)* 1241– 1248.
- McCormick, C. B., & Kennedy, J. H. (1994). Parent-child attachment working models and self-esteem in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 23*, 1–18. <https://doi.org/10.1007/BF01537139>.
- McKinney, C, Millone, M. C., Renk, K. (2011). Parenting and late adolescent emotional adjustment: mediating effects of discipline and gender. *Child psychiatry and human development, 42(4)*, 463-481.
- McWilliams, N. (2014). *Psichoanalitinė diagnostika. Asmenybės struktūros samprata klinikiniam procese*. Vilnius: Vaistų žinios.
- Menzel, J. E., Levine, M. P. (2011). Embodying experiences and the promotion of positive body image: The example of competitive athletics. In R. M. Calogero, S. Tantleff-Dunn & J. K. Thompson (Eds.), *Self-objectification in women: Causes, consequences, and counteractions. Washington, DC: American Psychological Association, 163–186*.
- Michael, S.L., Wentzel, K., Elliott, M.N., Dittus, P.J., Kanouse, D.E., Wallander, J.L., Pasch, K.E., Franzini, L., Taylor, W.C., Qureshi, T., Franklin, F.A., Schuster, M.A. (2014). Parental and Peer Factors Associated with Body Image Discrepancy among Fifth-Grade Boys and Girls. *J Youth Adolescence, 43:15–29*.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R. (2004). Security-based self-representations in adulthood. *Adult attachment: Theory, research, and clinical implications, 159-195*.
- Millon, T., Millon, C., Meagher, S., Grossman, S., & Ramnath, R. (2004). *Personality Disorders in Modern Life*. Hoboken: Wiley.
- Monteleone, A. M., Ruzzi, V., Patriciello, G., Pellegrino, F., Cascino, G., Castellini, G., ... & Maj, M. (2020). Parental bonding, childhood maltreatment and eating disorder psychopathology: an investigation of their interactions. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity, 25(3)*, 577-589.
- Nijhof, K. S., Engels, R. C. M. E. (2007). Parenting styles, coping strategies, and the expression of homesickness. *Journal of Adolescence, 5*, 709-720.
- Oliveira, S., Ferreira, C., & Mendes, A. L. (2016). Early memories of warmth and safeness and eating psychopathology: The mediating role of social safeness and body appreciation. *Psychologica, 59(2)*, 45-60.
- Olowodunoye, S. A., Titus, O. A. (2011). Parenting styles, gender, religiosity and examination malpractices. *Gender and Behavior, 9(2)*.

- Parker, J. S., Benson, M. J. (2004). Parent-adolescent relations and adolescent functioning: self-esteem, substance abuse, and delinquency. *Adolescence*, 39, 519-531.
- Parmar, A., & Kaloiya, G. (2018). Comorbidity of personality disorder among substance use disorder patients: A narrative review. *Indian journal of psychological medicine*, 40(6), 517-527.
- Patton, S.C., Beaujean, A., Benedict, H.E. (2014). Parental Bonds, Attachment Anxiety, Media Susceptibility, and Body Dissatisfaction: A Mediation Model. *Developmental Psychology*, 50(8); 2124–2133.
- Petronytė-Kvedarauskienė, D., & Gudaitė, G. (2018). Narcisistinių asmenybių santykio su autoritetu patyrimas: kokybinė analizė. *Sveikatos mokslai*, 28(1), 40-46.
- Prabhu, S., D’cunha, D. (2018). Comparison of body image perception and the actual BMI and correlation with self-esteem and mental health: A cross-sectional study among adolescents. *Int J Health Allied Sci*, 7:145-9.
- Ren, L., Xu, Y., Guo, X., Zhang, J., Wang, H., Lou, X., Liang, J., Tao, F. (2018). Body image as risk factor for emotional and behavioral problems among Chinese adolescents. *BMC Public Health*, 18:1179.
- Roscoät, E., Legleye, S., Guignard, R., Husky, M., Beck, F. (2016). Risk factors for suicide attempts and hospitalizations in a sample of 39,542 French adolescents. *Journal of Affective Disorders* 190; 517–521.
- Rukšaitė, G., & Grigutytė, N. (2019). Lithuanian Historical Heritage: Relation with Authority and Psychological Well-being. In & S. Cruz (Ed.), *Health & Health Psychology - icH&Hpsy 2016*, vol 13. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (pp. 274-284). Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2016.07.02.27>
- Samuel, D.B., & Widiger, T. A. (2008). A meta-analytic review of the relationships between the five-factor model and DSM-IV-TR personality disorders: A facet level analysis. *Clinical psychology review*, 28(8), 1326-1342
- Schaefer, M.K., Salafia, E.H.B. (2014). The connection of teasing by parents, siblings, and peers with girls' body dissatisfaction and boys' drive for muscularity: The role of social comparison as a mediator. *Eating Behaviors* 15, 599–608.
- Sharaf, A. Y., Thompson, E. A., Walsh, E. (2009). Protective effects of self-esteem and family support on suicide risk behaviors among at-risk adolescents. *Journal of Child & Adolescent Psychiatric Nursing*, 22(3), 160–168.
- Simonelli, A., & Parolin, M. (2017). Dependent Personality Disorder. *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*.
- Snoek, H., M, Engels, R., C., Janssens, J.M., van Strien T. Parental behaviour and adolescents' emotional eating. *Appetite*. 2007 Jul;49(1):223-30. doi: 10.1016/j.appet.2007.02.004. Epub 2007 Feb 24. PMID: 17391806.
- Stoškus, K. (2002). Visuotinė lietuvių enciklopedija. Autoriteto sąvoka. Žiūrėta internete.

- Swami V, Hurnham A, Chamorro-Premuzic T, Akbar K, Gordon N, Harris T, et al. More than just skin deep? Personality information influences men's ratings of the attractiveness of women's body sizes. *J Soc Psychol.* 2010;150(6):628–47.
- Taniguchi, E., Thompson, C.M. (2015). Family Communication and Body Dissatisfaction among Young Adult Females: Mediating Effects of Social Competence. *Journal of Family Communication, 15:* 410–427.
- Tiggemann, M. (2015) Considerations of positive body image across various social identities and special populations. *Body Image.*
- Tylka, T. L., Wood-Barcalow, N. L. (2015). What is and what is not positive body image? Conceptual foundations and construct definition. *Body Image, 14,* 118–129.
- Tyrer, P., Morgan, J., & Cicchetti, D. (2004). The Dependent Personality Questionnaire (DPQ): a screening instrument for dependent personality. *International Journal of Social Psychiatry, 50*(1), 10-17.
- TLK – 10 psichikos ir elgesio sutrikimai: klinika ir diagnostika* (1997). Pasaulinė sveikatos organizacija. Kaunas: Medicina
- Trull, T. J., Jahng, S., Tomko, R. L., Wood, P. K., & Sher, K. J. (2010). Revised NESARC personality disorder diagnoses: gender, prevalence, and comorbidity with substance dependence disorders. *Journal of personality disorders, 24*(4), 412–426.
- Walter, O., Shenaar-Golan, V. (2017). Effect of the parent–adolescent relationship on adolescent boys' body image and subjective well-being. *American journal of men's health, 11*(4), 920-929.
- Wilke, H. J. (1977). The Authority Complex and the Authoritarian Personality. *Journal of Analytical Psychology, 22* (3), 243-249.

PRIEDAI

1 Priedas

Tiriamajo asmens informavimo ir sutikimo forma

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto studentė magistro darbo rengimo metu atlieka tyrimą, skirtą išsiaiškinti apie priklausomų asmenybių santykio su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumus.

Tyrimas bus atliekamas naudojantis anonimine anketa, kurioje tiriamųjų bus prašoma pasirinkti labiausiai tinkančius atsakymus į pateiktus klausimus, susijusius su minėtų reiškinių ypatumais. Respondentai atrenkami vykdant atsitiktinės atrankos metodą. Orientacinė apklausos trukmė – 20 minučių. Taikant tyrimo metodą (apklausą), rizikos bei žalos tiriamieji nepatirs arba ji bus pateisinami minimali. Šiuo atveju, apklausa gali sukelti tik nedidelius nepatogumus, susijusius su sugaištu laiku. Tyrimo dalyviai turi teisę nutraukti dalyvavimą tyrime bet kuriuo metu arba atšaukti savo sutikimą dalyvauti ir teikti savo duomenis tyrimui. Iškilus neaiškumams tiriamasis gali kreiptis į Vilniaus universiteto bendrosios psichologijos katedros, klinikinės psichologijos II kurso studentę Rūtą Remėzaitę Tel.: +37069550305, el. paštas: ru.remezait@gmail.com. Tyrimo duomenys bus panaudoti tik studijų tikslams, anketą yra anoniminė. Anonimiškumas ir gautų duomenų konfidencialumas garantuojamas.

Aš, _____, sutinku dalyvauti Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto studentės Rūtos Remėzaitės atliekamame tyrime „Priklausomų asmenybių santykis su autoritetu ir kūno įvaizdžio ypatumai“. Esu informuotas, kad gauti duomenys išliks konfidencialūs. Žinau savo teisę nutraukti dalyvavimą tyrime bet kuriuo metu. Suprantu, jog tyrimo rezultatai bus panaudoti studijų tikslams. Turiu galimybę susipažinti su rezultatais susisiekus su tyrėju el.paštu ru.remezait@gmail.com arba telefonu +37069550305.

Tiriamajo asmens parašas:

Tiriamajo asmens vardas pavardė: _____

.....įrašyti vardą, pavardę.....

(parašas)

Pagarbiai,
studentė Rūta Remėzaitė ir mokslinio darbo vadovė prof. Gražina Gudaitė

2 Priedas

Tyrimo instrumentas

Gerbiamas tyrimo dalyvi(-e),

Esu Vilniaus universiteto, klinikinės psichologijos antro kurso studentė ir atlieku magistro baigiamąjį darbą apie priklausomų asmenybių santykį su autoritetu ir kūno įvaizdžiu. Anketa yra anoniminė, o jos pildymas užtruks maždaug 20 minučių. Jūsų atsakymus į klausimus peržiūrės tik tyrėjai, o gauti duomenys bus naudojami tik duomenų analizei, neatskleidžiant Jūsų tapatybės. Esant poreikiui su apklausos rezultatais galėsite susipažinti susisiekius žemiau nurodytais kontaktais.

Dėkoju už Jūsų nuoširdžius atsakymus.

Mane galite pasiekti šiais kontaktais:

Rūta Remėzaitė

El.paštas: ru.remezaite@gmail.com

DEMOGRAFINIAI DUOMENYS

1. Jūsų lytis:

- vyras
 moteris

2. Jūsų gimimo metai

3. Jūsų gyvenamoji vieta:

didmiestis (Vilnius, Kaunas, Klaipėda)

- miestas
 miestelis/kaimas

4. Jūsų išsilavinimas:

- pradinis
 pagrindinis
 vidurinis
 aukštesnysis arba neuniversitetinis aukštasis (technikumas, kolegija)
 universitetinis aukštasis, bakalauro laipsnis
 universitetinis aukštasis, magistro laipsnis
 kita
(*įrašykite*):.....
..

5. Jūsų šeiminė padėtis:

- nevedęs / netekėjusi
 vedęs / ištekėjusi
 gyvenu su partneriu (-e)
 išsiskyręs (-usi)
 našlys (-ė)

6. Gyvenu vienas:

- taip (*pereikite prie 8 klausimo*)
 ne

7. Su manimi gyvena (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- partneris (-ė) / sutuoktinis (-ė)
 mama ir / ar tėvas
 broliai / seserys

seneliai

draugai

kita

(*įrašykite*).....

8. Ar turite vaikų?

- taip
 ne

9. Kuo užsiimate? (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*)

- dirbu
 studijuoju/mokausi
 esu pensininkas (-ė)
 kita

(*įrašykite*).....

10. Jūsų įgyta specialybė (*įrašykite*):

.....
.....

11. Jūsų pareigos (arba buvusios pareigos, jei šiuo metu nedirbate): (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- vadovas (-ė)
 pavaldinys (-ė)
 dirbate savarankiškai / vykdomė individualią veiklą
 kita (*įrašykite*)

.....

12. Jūs esate:

- tikintis (-i)
 netikintis (-i)
 neapsisprendęs (-usi)

13. Jūsų visuomeninis aktyvumas

(*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- dalyvauju asociacijų, draugijų veikloje
 užsiimu savanoriška veikla
 priklausau politinei partijai
 priklausau kitai formaliai ar neformaliai grupei
 nedalyvauju visuomeninėje veikloje

14. Tarp Jūsų šeimos narių yra (*pažymėkite visus tinkamus atsakymus*):

- buvęs tremtinys (-ė)
- buvęs politinis kalinys (-ė)
- pokario rezistencijos dalyvis (-ė)
- kitaip nukentėjęs (-usi) nuo sovietinių represijų
- nukentėjęs (-usi) nuo nacių represijų
- dalyvavęs (-usi) pasipriešinimo sovietinei sistemai veikloje
- nukentėjęs (-usi) nuo kitų Lietuvą sukūrusių istorinių įvykių (įrašykite)
.....
.....
.....
- nei vienas atsakymas netinka

KLAUSIMAI SUSIJĘ SU JŪSŲ ASMENINĖMIS SAVYBĖMIS

Prašome perskaityti kiekvieną iš toliau pateiktų teiginių. Tada pažymėkite vieną iš keturių atsakymų, kurie labiausiai atitinka Jūsų jausmus. Prašome atsižvelgti į tai, kaip jaučiatės įprastai, o ne tik į tai, kaip šiuo metu jaučiatės dabartiniu momentu.

		Visiškai ne	Ne, nelabai	Taip, šiek tiek	Visiškai taip
1.	Aš esu nepriklausomas žmogus	☐	☐	☐	☐
2.	Man labiau patinka su problemomis susidoroti savarankiškai	☐	☐	☐	☐
3.	Esu linkęs nusileisti kitiems žmonėms	☐	☐	☐	☐
4.	Man nepatinka būti vienam	☐	☐	☐	☐
5.	Man gerai sekasi priimti sprendimus	☐	☐	☐	☐
6.	Esu savimi pasitikintis žmogus	☐	☐	☐	☐
7.	Aš labai pasitikiu savo šeima ir draugais	☐	☐	☐	☐
8.	Kai nutinka kažkas blogo mano gyvenime, man prireikia daug laiko grįžti į normalų gyvenimą	☐	☐	☐	☐

KLAUSIMAI SUSIJĘ SU AUTORITETU

Kiek žmonių įvardintumėte savo autoritetais:

- nė vieno
 vieną
 2 – 3
 4 ir daugiau

Prašome prie kiekvieno toliau pateikto teiginio pažymėti, kiek teiginys Jums tinka (skalėje nuo – visiškai tinka, iki – visiškai netinka).

Nr.		Visiškai tinka	Tinka	Nei tinka, nei netinka	Netinka	Visiškai netinka
1.	Save apibūdinčiau kaip stiprią asmenybę	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Gebu daryti įtaką kitiems žmonėms	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Man patinka užimti vadovaujama poziciją	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Gerai jaučiuosi, kai galiu pakovoti už silpnesnį	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Pasitikiu savimi ir galiu intuityviai priimti gerus sprendimus	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Yra tekę priešintis stipresnių už mane reikalavimams	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Esu linkęs maištauti prieš autoritetą	☐	☐	☐	☐	☐
8.	Man svarbu priešintis net ir tada, kai tai neduoda jokios naudos	☐	☐	☐	☐	☐
9.	Kai reikia prisiimti atsakomybę, esu linkęs (-usi) apsimesti silpnesnis (-ė)	☐	☐	☐	☐	☐
10.	Man atrodo, kad aš bijojau egzaminų labiau negu kiti	☐	☐	☐	☐	☐
11.	Patiriu (patirdavau) didžiulį nerimą, kai turiu (turėdavau) bendrauti su vadovu (-e)	☐	☐	☐	☐	☐
12.	Mano gyvenime buvo daug situacijų, kai turėjau paklusti kito (-os) valiai	☐	☐	☐	☐	☐
13.	Bendraudamas(-a) su autoritetais norėčiau būti drąsesnis(-ė)	☐	☐	☐	☐	☐
14.	Man atrodo, aš turiu nepilnavertiškumo kompleksą	☐	☐	☐	☐	☐
15.	Gebu užmegzti ryšį su autoritetais	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Tikėjimas aukštesnėmis galiomis gali padėti įveikti krizes	☐	☐	☐	☐	☐
17.	Jaučiu, kad yra jėgos, kurios saugo mane	☐	☐	☐	☐	☐

<i>Nr.</i>		Visiškai tinka	Tinka	Nei tinka, nei netinka	Netinka	Visiškai netinka
18.	Dvasinė praktika man padeda atgauti pusiausvyrą	☐	☐	☐	☐	☐
19.	Esu sutikęs tikrų autoritetų ir prisimenu juos su gilia pagarba	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Tarpasmeniniuose santykiuose man svarbu įrodyti savo tiesą	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Mano tėvai manimi didžiuojasi (-iavosi)	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Turėjau mokytoją, kurį (-ią) galiu vadinti mokytoju (-a) iš didžiosios raidės	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Mokytojai vertino mano nuomonę	☐	☐	☐	☐	☐
24.	Mokykloje bijojau netikėto mokytojo (-os) pykčio	☐	☐	☐	☐	☐
25.	Mokykloje man teko patirti daug mokytojų pažeminimo	☐	☐	☐	☐	☐
26.	Mano viršininkai yra geri profesionalai	☐	☐	☐	☐	☐
27.	Man yra tekę sutikti žmonių, kurie gali būti geri dvasinio tobulėjimo vadovai	☐	☐	☐	☐	☐
28.	Manau, kad žmogaus gyvenimo pilnatvė priklauso nuo gero santykio su dvasiniu vadovu	☐	☐	☐	☐	☐

KLAUSIMAI SUSIJĘ SU JŪSŲ RYŠIU SU TĖVAIS

MOTINOS FORMA:

Šiame klausimyne pateiktos įvairios tėvų nuostatos ir elgesio būdai. Pasistenkite prisiminti savo motiną (globėją) per pirmuosius 16 savo gyvenimo metų ir pažymėkite X ženklą, kiek nurodyti apibūdinimai jai tiktų. Neprisimenant pažymėkite, kaip manote, nujaučiate.

		Netinka	Daugiau netinka nei tinka	Daugiau tinka, nei tinka	Labai tinka
1.	Kalbėdavosi su manimi šiltai ir draugiškai	☐	☐	☐	☐
2.	Nepadėdavo man tiek, kiek man reikėjo	☐	☐	☐	☐
3.	Leisdavo daryti tai, kas man patinka	☐	☐	☐	☐
4.	Būdavo man šalta	☐	☐	☐	☐
5.	Atrodė, kad suprasedavo mano problemas ir rūpesčius	☐	☐	☐	☐
6.	Būdavo švelni man	☐	☐	☐	☐
7.	Džiaugdavosi, kai aš pats(-i) priimdavau sprendimus	☐	☐	☐	☐
8.	Nenorėjo, kad aš suaugčiau	☐	☐	☐	☐
9.	Stengdavosi kontroliuoti viską, ką aš darau	☐	☐	☐	☐
10.	Kėsindavosi į mano privatumą	☐	☐	☐	☐
11.	Mėgdavo su manimi kalbėtis apie kasdieninius reikalus	☐	☐	☐	☐
12.	Dažnai man šypsodavosi	☐	☐	☐	☐
13.	Elgdavosi su manimi kaip su mažu vaiku	☐	☐	☐	☐
14.	Neatrodė suprantanti, ko man reikia ar, ko aš noriu	☐	☐	☐	☐
15.	Leisdavo man pačiam(-iai) nuspręsti	☐	☐	☐	☐
16.	Leisdavo man suprasti, kad nebuvo lauktas vaikas	☐	☐	☐	☐
17.	Sugebėdavo mane paguosti, kai aš būdavau nusiminęs(-usi)	☐	☐	☐	☐
18.	Mažai su manimi kalbėdavosi	☐	☐	☐	☐
19.	Stengėsi, kad aš jausčiausi priklausomas(-a) nuo jos	☐	☐	☐	☐
20.	Manydavo, kad aš nesugebėsiu savimi pasirūpinti, jei jos nebus šalia	☐	☐	☐	☐
21.	Suteikdavo man tiek laisvės, kiek aš norėjau	☐	☐	☐	☐
22.	Leisdavo man išeiti iš namų taip dažnai, kaip aš norėjau	☐	☐	☐	☐
23.	Pernelyg mane globodavo	☐	☐	☐	☐
24.	Manęs negirdavo	☐	☐	☐	☐
25.	Leisdavo man rengtis taip, kaip aš norėdavau	☐	☐	☐	☐

TĖVO FORMA:

Šiame klausimyne pateiktos įvairios tėvų nuostatos ir elgesio būdai. Pasistenkite prisiminti savo tėvą (globėją) per pirmuosius 16 savo gyvenimo metų ir pažymėkite X ženklą, kiek nurodyti apibūdinimai jam tiktų. Neprisimenant pažymėkite, kaip manote, nujaučiate.

		Netinka	Daugiau netinka nei tinka	Daugiau tinka, nei tinka	Labai tinka
1.	Kalbėdavosi su manimi šiltai ir draugiškai	☐	☐	☐	☐
2.	Nepadėdavo man tiek, kiek man reikėjo	☐	☐	☐	☐
3.	Leisdavo daryti tai, kas man patinka	☐	☐	☐	☐
4.	Būdavo man šaltas	☐	☐	☐	☐
5.	Atrodė, kad suprasedavo mano problemas ir rūpesčius	☐	☐	☐	☐
6.	Būdavo švelnius man	☐	☐	☐	☐
7.	Džiaugdavosi, kai aš pats(-i) priimdavau sprendimus	☐	☐	☐	☐
8.	Nenorėjo, kad aš suaugčiau	☐	☐	☐	☐
9.	Stengdavosi kontroliuoti viską, ką aš darau	☐	☐	☐	☐
10.	Kėsindavosi į mano privatumą	☐	☐	☐	☐
11.	Mėgdavo su manimi kalbėtis apie kasdieninius reikalus	☐	☐	☐	☐
12.	Dažnai man šypsodavosi	☐	☐	☐	☐
13.	Elgdavosi su manimi kaip su mažu vaiku	☐	☐	☐	☐
14.	Neatrodė suprantantis, ko man reikia ar, ko aš noriu	☐	☐	☐	☐
15.	Leisdavo man pačiam(-iai) nuspręsti	☐	☐	☐	☐
16.	Leisdavo man suprasti, kad nebuvau lauktas vaikas	☐	☐	☐	☐
17.	Sugebėdavo mane paguosti, kai aš būdavau nusiminęs(-usi)	☐	☐	☐	☐
18.	Mažai su manimi kalbėdavosi	☐	☐	☐	☐
19.	Stengėsi, kad aš jausčiausi priklausomas(-a) nuo jos	☐	☐	☐	☐
20.	Manydavo, kad aš nesugebėsiu savimi pasirūpinti, jei jo nebus šalia	☐	☐	☐	☐
21.	Suteikdavo man tiek laisvės, kiek aš norėjau	☐	☐	☐	☐
22.	Leisdavo man išeiti iš namų taip dažnai, kaip aš norėjau	☐	☐	☐	☐
23.	Pernelyg mane globodavo	☐	☐	☐	☐
24.	Manęs negirdavo	☐	☐	☐	☐
25.	Leisdavo man rengtis taip, kaip aš norėdavau	☐	☐	☐	☐

KLAUSIMAI SUSIJĘ SU JŪSŲ KŪNU

Žemiau pateikta keletas teiginių apie kūną ir jo funkcionalumą. Perskaitykite kiekvieną iš teiginių ir įvertinkite juos pažymėdami X ženklą, kiek nurodyti teiginiai Jums tinka.

		Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei nesutinku, nei sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Aš vertinu savo kūną už tai, ką jis sugeba daryti	☐	☐	☐	☐	☐
2.	Esu dėkingas savo kūnui už sveikatą, net jei ji ne visada yra tokia gera kokios norėčiau	☐	☐	☐	☐	☐
3.	Vertinu savo kūną už tai, kad jis man leidžia bendrauti ir sąveikauti su kitais	☐	☐	☐	☐	☐
4.	Aš suprantu ir vertinu, kai mano kūnas jaučiasi gerai ir/arba atsipalaidavęs	☐	☐	☐	☐	☐
5.	Esu dėkingas, kad mano kūnas leidžia man užsiimti veikla, kuri man patinka arba yra svarbi	☐	☐	☐	☐	☐
6.	Jaučiu, kad mano kūnas tiek daug dėl manęs daro	☐	☐	☐	☐	☐
7.	Gerbiu savo kūną už jo atliekamas funkcijas	☐	☐	☐	☐	☐